

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**
www.ouc.ac.cy

**ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
«ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»**

Διπλωματική Εργασία

**«Ανάπλαση, αξιοποίηση και πολιτιστική διαμόρφωση του χώρου των φυλακών
Κορυδαλλού(μετά την παύση λειτουργίας τους)»**

Ελένη Κύρου Τσακάλου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Στυλιανή Συλαίου

Αθήνα, Νοέμβριος 2020

ΑΝΟΙΧΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
«ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

Διπλωματική Εργασία

**«Ανάπλαση, αξιοποίηση και πολιτιστική διαμόρφωση του χώρου των φυλακών
Κορυδαλλού(μετά την παύση λειτουργίας τους)»**

Ελένη Κύρου Τσακάλου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Στυλιανή Συλαίου

Η παρούσα διπλωματική εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη *«Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη»* από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοιχτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Αθήνα, Νοέμβριος 2020

Περίληψη

Η παρούσα εργασία καταδεικνύει τη σχέση μεταξύ της ευρύτερης περιοχής του Κορυδαλλού με τις φυλακές που φιλοξενεί. Επισημαίνεται η ιστορική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη του Δήμου του Κορυδαλλού, ενώ προσεγγίζονται θεωρητικά έννοιες, όπως η αστική βιώσιμη ανάπτυξη, η αστική ανάπλαση και η αναζωογόνηση-αναγέννηση. Στόχος είναι η σύγκρισή τους με πολιτιστικές πρακτικές για την ανάπλαση χώρων που ονομάζονται «αστικά κενά». Βασική μελέτη περίπτωσης αποτελούν οι κτιριακές εγκαταστάσεις των παλαιών φυλακών Κορυδαλλού. Σε αυτό το πλαίσιο, παρουσιάζονται τα μειονεκτήματα της υπάρξεως των φυλακών μέσα σε ένα αστικό ιστό. Επιλογικά, προτείνονται λύσεις ανάπλασης και αξιοποίησης του χώρου μετά τη μετακίνηση των φυλακών εκτός του Δήμου Κορυδαλλού.

Λέξεις – Κλειδιά

Βιώσιμη – Αειφόρος Ανάπτυξη

Πολιτιστική Πολιτική

Αστική Ανάπλαση

Αστική Αναζωογόνηση

Αστική Αναγέννηση

Αστικά Κενά

Δήμος Κορυδαλλού

Φυλακές Κορυδαλλού

Σχέδιο Ανάπλασης

Abstract

This paper demonstrates the connection between the Municipality of Korydallos with the Prison Facility that it hosts. The historical, social and cultural development of the Municipality of Korydallos is highlighted, and concepts such as urban sustainable development, urban regeneration and revitalization are in response to the theory. The primary goal is to combine them with cultural practices for the regeneration of places that they are called “urban voids”. A key case study is the site of the former Korydallos Facility Prison. Moreover, they are presented the disadvantages of having a Prison inside the urban fabric. Last but not least, solutions are proposed for regeneration and utilization of the space after the relocation of the Prison Facility outside the area of Municipality of Korydallos.

Keywords

Sustainable Development

Cultural Policy

Urban Regeneration

Urban Revitalization

Urban Resurrection

Urban Voids

Municipality of Korydallos

Prison Facility of Korydallos

Plan of Regeneration

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Λέξεις – Κλειδιά	4
Abstract	5
Keywords	5
Περιεχόμενα	6
Κατάλογος Εικόνων	8
Συνομογραφίες & Ακρωνύμια	8
Εισαγωγή.....	9
Άξονες	9
Υπόθεση εργασίας	10
Ερευνητικά ερωτήματα	10
Μέθοδοι & Εργαλεία	10
Χρονοδιάγραμμα.....	10
Α΄ Μέρος: Θεωρητικό Πλαίσιο	11
1. Βιώσιμη-Αειφόρος Ανάπτυξη	11
1.1 Έννοια	11
1.2 Πυλώνες	11
2. Αστική Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτισμός και Πολιτιστική Πολιτική.....	12
2.1 Μοντέλα Βιώσιμης Ανάπτυξης	12
2.2 Σχέση Βιώσιμης Ανάπτυξης και Πολιτισμού	12
2.3 Πολιτιστική Πολιτική.....	13
2.4 Η πολιτιστική πολιτική ως μοχλός ανάπτυξης του Δήμου και του τοπικού πληθυσμού.....	13
3. Αστική αναζωογόνηση/Αναγέννηση και Αστικά Κενά.....	14
3.1 Έννοια Αστικής Αναζωογόνησης/Αναγέννησης	14
3.2 Προγράμματα Αναζωογόνησης	15
3.2.1 Αναζωογόνηση μέσω πολιτισμού (culture-led regeneration).....	15
3.2.2 Πολιτιστική αναζωογόνηση (cultural regeneration)	15
3.2.3 Αναζωογόνηση από καλλιτέχνες	16
3.3 Εφαρμογές των πολιτιστικών μοντέλων αστικής αναζωογόνησης.....	16
3.4 Αρνητικές επιπτώσεις αστικής αναζωογόνησης	17
3.5 Θεσμική-Νομοθετική Εξέλιξη της Αστικής Αναζωογόνησης στην Ελλάδα.....	18
3.6 Αστικά Κενά (Brownfields)	19
3.6.1 Έννοια	19
3.6.2 Συναφείς Έννοιες	19
3.6.3 Επιπτώσεις	20
3.6.4 Οφέλη.....	21
3.7 Αστικά κενά που προκύπτουν σε πρώην χώρους στέγασης παλαιών φυλακών	21
Β΄ Μέρος: Μελέτη Περίπτωσης	22
4. Δήμος Κορυδαλλού.....	22
4.1 Ιστορική Αναδρομή	22
4.2 Σχέση Δήμου Κορυδαλλού και Σωφρονιστικού Ιδρύματος.....	24
5. Απόψεις παραγόντων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την ανάπλαση της εκτάσεως των φυλακών	25
5.1 Ερωτήσεις	26
5.2 Νίκος Χουρσαλάς – Δήμαρχος	26
5.3 Κυριάκος Τζέρπος - Αντιδήμαρχος Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης, Νέας Γενιάς και Μεταναστευτικής Πολιτικής.....	27
6. Προτάσεις για Πολιτισμική Ανάπτυξη.....	27
6.1 Απομάκρυνση Παλαιών Κτιρίων	28
6.2 Εκσκαφές - Δημοτικός Χώρος Στάθμευσης.....	28

6.3 Πράσινες Υποδομές - Φύτευση.....	29
6.4 Διαδρομές, Πλακοστρώσεις και Πρόσβαση σε Ευπαθείς Ομάδες.....	30
6.5 Κατασκευές και Εγκαταστάσεις	30
6.6 Αθλητισμός	30
6.6.1 Κολυμβητήριο.....	31
6.6.2 Πίστες και Διάδρομοι - Εξωτερικά Όργανα Εκγύμνασης – Εσωτερικοί Χώροι για Αθλήματα	31
6.7 Πολιτισμός – Πολιτιστικό Κέντρο	32
6.7.1 Καλλιτεχνική Γωνιά.....	32
6.7.2 Μουσική – Χοροί – Θέατρο.....	32
6.7.3 Λέσχη Λογοτεχνίας – Χώρος Λαογραφίας	33
6.7.4 Δημιουργία Μουσείου Μνήμης	33
6.7.5 Πάρκο Ζώων	34
6.8 Κοινωνική Πολιτική.....	34
6.8.1 Πρότυπος Παιδικός Σταθμός – Εργαστήριο Κηπουρικής	34
6.8.2 Οικο-Παιδότοπος	35
6.8.3 Μεικτές Παιδικές Χαρές.....	35
6.8.4 Πάρκο Περιβαλλοντολογίας και Ανακύκλωσης	35
6.8.5 Πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής	35
6.8.6 Συμβουλευτικός Σταθμός – Σχολή Γονέων.....	36
6.8.7 Τρίτη Ηλικία	36
6.9 Λοιπές Κατασκευές.....	37
6.9.1 Αστικές Καλλιέργειες – ΠΕΡ.ΚΑ.....	37
6.9.2 Τόποι Ψυχαγωγίας – Εμπορικό Κέντρο	37
6.9.3 Φωτισμός - Φωτοβολταϊκά	37
Συμπεράσματα	38
Βιβλιογραφία.....	39
Ξενόγλωσση.....	39
Ελληνική	41
Ψηφιακό διδακτικό υλικό – Άρθρα - Περιοδικά	43
Διαδικτυακοί Τόποι.....	44
Κανονιστικά Κείμενα – Θεσμικό Πλαίσιο.....	44

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1 (Αριστερά) Μουσείο Guggenheim Bilbao. Αντλήθηκε από το viator.com	15
Εικόνα 2 (Δεξιά) Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος Αθήνα. Αντλήθηκε από eduguide.gr.....	15
Εικόνα 3 (Αριστερά)Συνοικία των Μουσείων στη Βιέννη. Αντλήθηκε από traveltipsgr.blogspot.com	17
Εικόνα 4 (Δεξιά) «Τεχνόπολις» (Γκάζι) Αθήνα. Αντλήθηκε από tripadvisor.com.....	17
Εικόνα 5 (Αριστερά) Φυλακές Ωρωπού. Αντλήθηκε από aropsi-tora.gr	22
Εικόνα 6 (Δεξιά) Στρατιωτικές Φυλακές Ιωάννινα. Αντλήθηκε από fanaripress.gr.....	22
Εικόνα 7 Φυλακές Κορυδαλλού (αεροφωτογραφία). Αντλήθηκε από ethnos.gr.....	24
Εικόνα 8 Σχέση Φυλακών και Γειτονιάς. Αντλήθηκε από https://www.greekarchitects.gr	25
Εικόνα 9 Πρόταση Ανάπλασης της έκτασης των πρώην γυναικείων φυλακών Κορυδαλλού. Αντλήθηκε από iefimerida.gr	28
Εικόνα 10 (Πάνω) Πιττόσπορο για καθιστικούς χώρους. Αντλήθηκε από kipogeorgiki.gr	29
Εικόνα 11 (Αριστερά Κάτω) Κυπαρίσσια για ηχομόνωση. Αντλήθηκε από votaniki.gr	29
Εικόνα 12 (Δεξιά Κάτω) Μανόλια για καλλωπισμό. Αντλήθηκε από georponoi.gr	29
Εικόνα 13 (Αριστερά) Ποδηλατόδρομος. Αντλήθηκε από greenagenda.gr	30
Εικόνα 14 (Δεξιά) Ράμπες για άτομα με κινητικά προβλήματα. Αντλήθηκε από bibikasspecial.com	30
Εικόνα 15 Ειδικό αναβατόριο για ΑμεΑ. Αντλήθηκε από amarysia.gr	31
Εικόνα 16 Δημιουργικό Κέντρο. Αντλήθηκε από zografizo.gr	32
Εικόνα 17 (Αριστερά) Χορευτικό Συγκρότημα. Αντλήθηκε από eniabest.gr.....	33
Εικόνα 18 (Δεξιά) Θεατρική Ομάδα. Αντλήθηκε από google.gr	33
Εικόνα 19 Πάρκο Σκύλων στο Μαρούσι. Αντλήθηκε από purriepark.gr.....	34
Εικόνα 20 Πάρκο Ανακύκλωσης & Περιβαλλοντικής Αγωγής στο Ηράκλειο Αττικής. Αντλήθηκε από real.gr	35
Εικόνα 21 Πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής Ηράκλειο Αττικής. Αντλήθηκε από dikeh.gr	36
Εικόνα 22 Ομάδα ΠΕΡ.ΚΑ στο Στρατόπεδο Κόδρα στη Θεσσαλονίκη. Αντλήθηκε από perka.org .	37

Συνομογραφίες & Ακρωνύμια

Γ.Ο.Κ.: Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός

Δ.Ε.Π.Ο.Σ.: Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας, Οικισμού και Στέγασης

Κ.Υ.Α.: Κοινή Υπουργική Απόφαση

Ν. : Νόμος

ν.δ. : Νομοθετικό Διάταγμα

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

Υ.Π.Ε.Κ.Α.: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

ΥΠΠΕΝ: Υπουργείο περιβάλλοντος και Ενέργειας

«Ανάπλαση, αξιοποίηση και πολιτιστική διαμόρφωση του χώρου των φυλακών Κορυδαλλού (μετά την παύση λειτουργίας τους)».

Εισαγωγή

Στην παρούσα ερευνητική εργασία θα αναπτυχθεί η σχέση μεταξύ της ευρύτερης περιοχής του Κορυδαλλού με τις φυλακές που φιλοξενεί, καθώς και η αλληλεπίδραση ή η εναρμόνιση τους με τον περιβάλλοντα χώρο. Ειδικότερα, θα αναλυθεί η ιστορική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη του Δήμου του Κορυδαλλού σε συνδυασμό με την κτιριακή δομή των φυλακών, ώστε να προκύψουν εναργώς συμπεράσματα και προτάσεις για βιώσιμη ανάπτυξη.

Εν πρώτοις, γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση των εννοιών της αστικής βιώσιμης ανάπτυξης, αστικής ανάπλασης και αναζωογόνησης-αναγέννησης συγκρίνοντάς τες με τις σύγχρονες πολιτιστικές πρακτικές για την ανάπλαση χώρων που χαρακτηρίζονται ως «αστικά κενά». Βασική μελέτη περίπτωσης αποτελούν οι κτηριακές εγκαταστάσεις των παλαιών φυλακών Κορυδαλλού.

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται τα μειονεκτήματα της υπέρξεως των φυλακών μέσα σε ένα αστικό ιστό και τις επιδράσεις που δύνανται να επιφέρουν. Συνέπειες της εγκατάστασης αυτής αποτελούν ο αστικός μαρασμός και η εν γένει υποβάθμιση του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής. Για την πληρέστερη κατανόηση και εμβάθυνση επί του θέματος, θα μελετηθεί η αλληλεπίδραση που δημιουργείται μεταξύ ενός αστικού περιβάλλοντος και ενός τόπου εγκλεισμού, δύο τόπων δηλαδή, που παρουσιάζουν μεγάλες αντιθέσεις. Παράλληλα θα συσχετιστεί η σχέση με τους μόνιμους κατοίκους που η καθημερινότητά τους είναι συνυφασμένη με τη λειτουργία και την ύπαρξη του σφραγιστικού ιδρύματος.

Τέλος, τίθενται προτάσεις ανάπλασης και αστικής αναβίωσης της περιοχής έπειτα από τη μετακίνηση των φυλακών για την αξιοποίηση του κτιριακού συγκροτήματος και του περιβάλλοντος χώρου. Περιγράφονται οι στόχοι στρατηγικού σχεδιασμού, οι ενδεχόμενες χρήσεις γης και η αναδιάρθρωση των υποδομών υπό το πρίσμα της πράσινης ανάπτυξης.

Άξονες

- Δήμος Κορυδαλλού (ιστορική, κοινωνική, αναπτυξιακή προσέγγιση) – φυσιογνωμία και κτιριακή ανάλυση φυλακών – σχέση φυλακών και πόλης.
- Αστική ανάπλαση και πολιτιστικές βιομηχανίες.
- Έννοια της αειφόρου – βιώσιμης αστικής αναζωογόνησης.
- Πολιτιστικές εφαρμογές της αστικής αναζωογόνησης/αναγέννησης.
- Αστικά κενά ως χώρος στέγασης παλαιών φυλακών (Brownfields).
- Μελέτη γύρω από την περιοχή των φυλακών Κορυδαλλού.
- Μειονεκτήματα εγκατάστασης φυλακών μέσα στον αστικό ιστό.
- Αστικός μαρασμός – υποβάθμιση ποιότητας ζωής (περιβάλλον, αύξηση εγκληματικότητας, οικονομική μείωση της αξίας των ακινήτων, χαρακτηρισμός ως «κακόφημη» περιοχή).
- Έρευνα περί απόψεων των κατοίκων του Κορυδαλλού για την ύπαρξη, την πιθανή μετακίνηση των φυλακών και τα οφέλη που μπορούν να αποκομίσουν.

- Προτάσεις ανάπλασης

Υπόθεση εργασίας

Η ανάπλαση του χώρου των πρώην φυλακών του Κορυδαλλού αποτελεί μια καινοφανή πρόκληση, διότι πρόκειται για την εκμετάλλευση μιας πρόσφορης και συνεχόμενης έκτασης γης μέσα στην καρδιά της πυκνοκατοικημένης πόλης των Αθηνών. Συνιστά δε ένα ενιαίο και οριοθετημένο κομμάτι επιφάνειας έτοιμο, προσβάσιμο και εν δυνάμει αξιοποιήσιμο για τη δημιουργία χώρων αναψυχής, αθλητισμού, πολιτισμού και πρασίνου. Η εργασία θα κινηθεί με βάση τους ως άνω κεντρικούς άξονες εμπλουτισμένη με περιπτώσιολογικές μελέτες (case studies) κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής της.

Ερευνητικά ερωτήματα

- Είναι εφικτή η μετατροπή – μεταμόρφωση ενός «αστικού κενού» και δη φυλακών, σε ένα αναβαθμισμένο, πολυμορφικό κέντρο πολιτισμού και διασκέδασης;
- Είναι ορθολογικά προτιμότερη η προώθηση της πολιτιστικής ανάπλασης του παλαιού χώρου των φυλακών έναντι των πραγματικών αναγκών (όπως υποδομές ή εμπορικό κέντρο) των κατοίκων του Δήμου Κορυδαλλού; Μπορεί να επιτευχθεί ισορροπία ανάμεσά τους ή θα πρέπει να εστιάσουμε μόνο σε έναν πυλώνα που θα είναι καταλυτικός για τη βιώσιμη ανάπτυξη;
- Η Τοπική Αυτοδιοίκηση επιθυμεί να δημιουργηθεί ένας πολιτιστικός πολυχώρος ή έχει συμβιβαστεί με την παρούσα κατάσταση και αποβλέπει μόνο στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου, καθώς και στη διατήρηση της καθεστηκυίας τάξης;

Μέθοδοι & Εργαλεία

- Ερευνητικά δοκίμια από την ελληνική και ξένη βιβλιογραφία
- Άρθρα στο διαδίκτυο και τοπικές εφημερίδες
- Αυτοψία με επιτόπια παρατήρηση της περιοχής
- Ερωτηματολόγιο
- Αρχιτεκτονικές μελέτες

Τα αποτελέσματα της ερευνητικής εργασίας μου έχουν ως πρώτιστο σκοπό εν πρώτοις να εκθέσουν ιδέες, προτάσεις και λύσεις στον εν λόγω χώρο για την ανάπλαση και αναδόμηση του Δήμου Κορυδαλλού μέσω των περιπτώσιολογικών μελετών. Εν δευτέρως δε να εκφραστεί και η λαϊκή βούληση, καθότι οι μόνιμοι κάτοικοι που διαμένουν εκεί, είναι αναγκαίο και έχουν το δικαίωμα να ενημερωθούν για την αναμόρφωση του τόπου τους, να εκφράσουν τις απόψεις τους σε διαβούλευση και να συνδιαλεχθούν με τους ιθύνοντες.

Χρονοδιάγραμμα

- Συγκέντρωση βιβλιογραφίας για τον Δήμο Κορυδαλλού και τις φυλακές που στεγάζονται στα όρια του
- Συγκέντρωση βιβλιογραφίας για το θεωρητικό πλαίσιο (αστική ανάπλαση, βιώσιμη – αειφόρο ανάπτυξη, αστική αναζωογόνηση, αστικά κενά, πολιτιστικές βιομηχανίες)
- Διαμόρφωση πρότασης
- Συγγραφή εν πρώτοις του θεωρητικού μέρους
- Πραγματοποίηση αυτοψίας/συνεντεύξεων
- Συγγραφή των τελικών προτάσεων για την ανάπλαση του χώρου των φυλακών
- Διορθώσεις/τελική μορφή
- Υποβολή διπλωματικής

Α΄ Μέρος: Θεωρητικό Πλαίσιο

1. Βιώσιμη-Αειφόρος Ανάπτυξη

1.1 Έννοια

Η «βιώσιμη (ή αειφόρος, ή διατηρήσιμη) ανάπτυξη» (sustainable development) ορίζεται σύμφωνα με την Έκθεση Brundtland ως «η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να υπονομεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ανταποκριθούν στις δικές τους» (United Nations -WCED, 1987). Η βιώσιμη ανάπτυξη περιέχει δύο (2) βασικές έννοιες: Αφενός την κάλυψη των αναγκών, ειδικότερα των βασικών αναγκών των φτωχών του κόσμου, στις οποίες πρέπει να δοθεί προτεραιότητα και αφετέρου τους περιορισμούς που επιβάλλονται λόγω της τεχνολογίας και της κοινωνικής οργάνωσης στο περιβάλλον και κατ' επέκταση την αδυναμία να ανταποκριθεί στις παρούσες και μελλοντικές ανάγκες (United Nations, 2015). Ο όρος διατυπώθηκε για πρώτη φορά το 1980 στην «Παγκόσμια Στρατηγική Διατήρησης» που δημοσίευσε η Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (IUCN, UNEP, WWF, 1980). Η έκθεση αυτή περιέχει τρεις (3) πρωτεύοντες στόχους: α) τη διατήρηση των βασικών οικολογικών οικοσυστημάτων, β) τη διαφύλαξη της γενετικής ποικιλομορφίας και γ) τη βιώσιμη αξιοποίηση της γλωρίδας και πανίδας ενός τόπου.

Επομένως, η «βιώσιμη ανάπτυξη» εκφράζει την προσπάθεια αρμονικής συνύπαρξης μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας με την προστασία του περιβάλλοντος και κατ' επέκταση αφορά τη βελτίωση της ποιότητας ζωής μέσα στο πλαίσιο της φέρουσας ικανότητας (carrying capacity) των υποστηρικτικών οικοσυστημάτων. Η «φέρουσα ικανότητα» του οικοσυστήματος μπορεί να έχει διττή σημασία (Κούκουρας, 1986). Είτε να σημαίνει τον μέγιστο αριθμό ατόμων ενός είδους που μπορεί να διατραφεί από το οικοσύστημα κατά την κρίσιμη περίοδο, είτε τη μέγιστη ποσότητα βιομάζας που μπορεί να διατηρηθεί συνεχώς στο οικοσύστημα. Οικολογία και οικονομία καθίστανται έννοιες αλληλένδετες σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας. Βιώσιμη ανάπτυξη επιτυγχάνεται όταν κάθε αναπτυξιακή πολιτική υποστηρίζεται από μια ανάλυση κόστους-οφέλους, η οποία ενδυναμώνει την περιβαλλοντική προστασία και οδηγεί σε αυξανόμενα και διατηρήσιμα επίπεδα ευημερίας. Καταλυτικό στοιχείο της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί η κοινωνική δικαιοσύνη που εμφανίζεται και αναπτύσσεται στο εσωτερικό κάθε γενεάς και έχει ως σκοπό τη μείωση της οικονομικής ένδειας και την προστασία του περιβάλλοντος.

1.2 Πυλώνες

Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελείται από **τρεις πυλώνες**: α) περιβάλλον, β) οικονομία και γ) κοινωνία (Μήτουλα, 2008), ενώ ο Czischke¹ προσθέτει και τέταρτο πυλώνα, δ) τους θεσμούς. Η περιβαλλοντική διάσταση περιλαμβάνει την προστασία του περιβάλλοντος, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, την πρόληψη και τη μείωση της περιβαλλοντικής ρύπανσης. Η οικονομική

¹ Czischke, D., Moloney C. & Turcu C. (2015). *Setting the scene: raising the game in environmentally sustainable urban regeneration*. In *Sustainable Regeneration in Urban Areas*, URBACT II Capitalization

διάσταση αφορά την οικονομική ευημερία, το ποιοτικό επίπεδο ζωής, την πλήρη απασχόληση και την απόκτηση υψηλών συνθηκών εργασίας. Η κοινωνική διάσταση συνίσταται από την κοινωνική δικαιοσύνη και τη συνοχή. Στοχεύει στην ανάδειξη και προώθηση μιας δημοκρατικής, ασφαλούς και δίκαιης κοινωνίας, που βασίζεται στην κοινωνική αναγνώριση, υγιή ένταξη και την ομογενοποίηση των πολιτών. Σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και την πολιτισμική ποικιλομορφία, διασφαλίζει την ισότητα των ανθρώπων και καταπολεμά κάθε μορφή διάκρισης. Οποιαδήποτε παρέμβαση πραγματοποιείται είναι αναγκαίο να εμπνέεται από το τρίπτυχο «κοινωνία, περιβάλλον και οικονομία» ή τετράπτυχο και «θεσμών», ώστε τα προγράμματα αστικής ανάπτυξης να δύνανται να αναβαθμίσουν ποιοτικά και λειτουργικά μια περιοχή.

2. Αστική Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτισμός και Πολιτιστική Πολιτική

2.1 Μοντέλα Βιώσιμης Ανάπτυξης

Οι ίδιες οι πόλεις, ως ελέγθη ανωτέρω, ασκούν σημαντική επίδραση στην οικονομία των χωρών. Καιτίοι, οι αστικές περιοχές αντιμετωπίζονται συνήθως ως πηγές περιβαλλοντικών προβλημάτων, παρέχουν πολλές φορές και βιώσιμες, καινοτόμες λύσεις (CEC, 2016). Χαρακτηριστικό μοντέλο αστικής βιώσιμης ανάπτυξης είναι η «**συμπαγής πόλη**» (compact city), όπου περιορίζεται η κατασπατάληση των φυσικών πόρων και κεφαλαίων μέσω του κατάλληλου σχεδιασμού των χρήσεων της γης (Αραβαντινός, 2002, McKinsey Global Institute, 2011). Ένα άλλο αποτελεί η «**ανθεκτική πόλη**» (resilient city), όπου οι πόλεις δύνανται να αντιμετωπίσουν και να ανακάμψουν έπειτα από μια φυσική (ακραία κλιματικά φαινόμενα, σεισμοί) ή κοινωνικο-οικονομική κρίση (Κραχ). Τέλος, δημιουργήθηκε ένα νέο μοντέλο, αυτό του «**στρατηγικού σχεδιασμού**», το οποίο δίνει βάση σε στοιχεία αστικού χώρου και των μηχανισμών παραγωγής του με την παράλληλη ενεργοποίηση της αγοράς (οικονομικοί μηχανισμοί) και τους μηχανισμούς διακυβέρνησης που αφορούν την εταιρική σχέση με τον ιδιωτικό και οικονομικό τομέα (Οικονόμου & Πετράκος, 1999). Κατ' αυτό τον τρόπο βελτιώνεται η διακυβέρνηση των πόλεων, η ισομερής και αποδοτική κατανομή των φυσικών πόρων, της ενέργειας, της τεχνολογίας και εν γένει του περιβάλλοντος.

2.2 Σχέση Βιώσιμης Ανάπτυξης και Πολιτισμού

Η διαδικασία προσδιορισμού της έννοιας της «βιώσιμης ανάπτυξης» έχει συντελέσει στον εμπλουτισμό και τη διεύρυνση του όρου «ανάπτυξη». Ο ρόλος του πολιτισμού και των κοινωνικών θεμάτων έχουν διευρύνει τον αρχικό ορισμό όπου το περιβάλλον και η οικονομία διαδραμάτιζαν τον βασικό και κυρίαρχο ρόλο (Heritage, 2010). Στην **έκθεση του Brundtland**, η βιώσιμη ανάπτυξη αναφέρεται ως εξής: «Η βιώσιμη ανάπτυξη δεν είναι μια σταθερή κατάσταση αρμονίας, αλλά αντιθέτως μια διαδικασία αλλαγής στην οποία η εκμετάλλευση των αποθεμάτων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης, και οι θεσμικές αλλαγές πραγματοποιούνται σύμφωνα με τις μελλοντικές όσο και με τις σύγχρονες ανάγκες» (Brundtland, 1987). Ως «αποθέματα» μπορούν να θεωρηθούν ο πολιτισμός και η πολιτιστική κληρονομιά.

Ομοίως, στη Δήλωση του Ρίο (Rio Declaration), ο πολιτισμός θεωρείται ήσσονος σημασίας, με αποτέλεσμα να μην αναφέρεται ούτε ως προϋπόθεση ούτε σαν βασικό στοιχείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Εν τούτοις, στην τελευταία αρχή της βιωσιμότητας, Αρχή 22, τονίζεται η σπουδαιότητα της ταυτότητας και του πολιτισμού των τοπικών κοινοτήτων και η σημαντικότητα της υποστήριξής τους από τις κυβερνήσεις (Rio Declaration, 1992).

Ο πολιτισμός δεν είναι απλώς ένα μνημείο, ένας τόπος, μια μνήμη ή μια αναφορά. Αλλά, συνδέεται άρρηκτα με τις δομές της κοινωνίας και προωθεί τη βιώσιμη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς όπως το εμπόριο, την ψυχαγωγία και την πολιτική. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και το Συμβούλιο

της Ευρώπης που προσπαθεί να προσδιορίσει τις σχέσεις πολιτισμού και βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από την Σύμβαση του Φάρο το 2005, όπου εξαγγέλθηκε ότι «οι αξίες και οι δυνατότητες της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να χρησιμοποιηθούν ως μια πηγή για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής σε μια συνεχώς εξελισσόμενη κοινωνία».

Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη (Πούλιος, 2010) είναι τριμερής η διάκριση του πολιτισμού: Σε **α) υλικό (fabric/material)**, που περιλαμβάνει τα υλικά, χειροπιαστά στοιχεία του πολιτιστικού μνημείου όπως το είδος του υλικού και τον τρόπο κατασκευής, την τεχνοτροπία, τη διαμόρφωση του εσωτερικού και του εξωτερικού χώρου του μνημείου, καθώς και τον ευρύτερο φυσικό περιβάλλοντα χώρο. Σε **β) άυλα στοιχεία (intangible/less tangible elements)**, που περιλαμβάνουν τα μη υλικά-μη χειροπιαστά στοιχεία του πολιτισμού, όπως π.χ. μύθους, προφορικές παραδόσεις, κοινωνικές αντιλήψεις, θρησκευτικές παραδόσεις και λατρευτικές τελετουργίες, τα οποία συνδέονται με τον υλικό πολιτισμό και σε **γ) αξίες (values)**, που λογίζεται ως το έννομο ενδιαφέρον μιας ομάδας ανθρώπων ή ομάδας ενδιαφέροντος (stakeholder groups/interest groups) για την πολιτισμική κληρονομιά και τον πολιτισμό εν γένει. Όλα αυτά τα στοιχεία (υλικό, άυλα στοιχεία, αξίες) συναπαρτίζουν την «αυθεντικότητα» της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Επομένως, σύμφωνα με τα ανωτέρω στοιχεία, πολιτισμός είναι όλα αυτά τα φυσικά πολιτιστικά αντικείμενα και μνημεία, όπως κτίρια, ιστορικοί τόποι και έργα τέχνης. Τα άυλα πολιτιστικά στοιχεία ενός έθνους ή μιας κοινωνίας τα οποία έχει κληρονομήσει από τις προηγούμενες γενιές, εξακολουθούν να ισχύουν ακόμα και σήμερα, καθώς βασικός στόχος είναι η διατήρηση και η μεταλαμπάδευση στο μέλλον. Και τέλος, οι αξίες που συνδέονται είτε με τη διατήρηση του υλικού της πολιτισμικής κληρονομιάς (επιστημονική, ιστορική, αισθητική αξία, σπανιότητα και παλαιότητα), είτε με τη διαφύλαξη των άυλων στοιχείων της πολιτισμικής κληρονομιάς (θρησκευτική, πνευματική και χρηστική αξία). Ως αποτέλεσμα, ο πολιτισμός προσελκύει διαρκώς το ενδιαφέρον από μελετητές και πολιτικούς ως μέσο για την βιώσιμη ανάπτυξη σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

2.3 Πολιτιστική Πολιτική

Ως «**πολιτιστική πολιτική**» ορίζεται «ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν τη γνώση, ενίσχυση και διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο» (Κόνσολα, 1990). Προκειμένου να επιτευχθούν οι σκοποί της πολιτιστικής πολιτικής πρέπει να αξιοποιηθούν οι πολιτιστικοί πόροι της κάθε περιοχής σε τοπικό και στη συνέχεια σε εθνικό επίπεδο. Τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ταυτότητας κάθε περιοχής, αλλά και της σύγχρονης πολιτιστικής παραγωγής αποτελούν τους πολιτιστικούς πόρους αυτής της περιοχής (Μπιτσάνη, 2004).

Η πολιτιστική πολιτική αναδεικνύει την ανθρώπινη συμβολή. Οι κύριοι **σκοποί**, οι οποίοι τίθενται προς όφελός της για την προστασία, διασφάλιση και διάδοση των πολιτιστικών αγαθών είναι οι εξής:

- Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ταυτότητας.
- Η ενίσχυση της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας.
- Η ανάπτυξη όρων λαϊκής συμμετοχής που αφορά τόσο την απόλαυση, όσο και τη δημιουργία των πολιτιστικών αγαθών.
- Η ανάπτυξη καλλιτεχνικής παιδείας, καλλιέργειας του κοινού και του τοπικού καλλιτεχνικού δυναμικού.
- Η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων από τον Δήμο πολιτιστικών υπηρεσιών.

2.4 Η πολιτιστική πολιτική ως μοχλός ανάπτυξης του Δήμου και του τοπικού πληθυσμού

Η πολιτιστική πολιτική συμβάλλει τόσο στην πολιτισμική, όσο και στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου και μιας κοινωνίας. Ειδικότερα, με άμεσο τρόπο προωθεί τη συγκέντρωση της καλλιτεχνικής παραγωγής, όπως εν προκειμένω στο χώρο των παλαιών φυλακών, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης για τον τοπικό πληθυσμό, προσελκύοντας τουρισμό και ανεβάζοντας το κύρος της περιοχής, αφού προσελκύει εξωτερικές επενδύσεις (Bayliss, 2004). Ομοιοτρόπως, με την άνοδο της ποιότητας της ζωής, αναβαθμίζεται και η τοπική ταυτότητα των πολιτών (Hesmondhalgh, 2005), η οποία είχε πληγεί εντόνως στο παρελθόν με την ύπαρξη των φυλακών. Εμμέσως, εξασφαλίζει και την κοινωνική συνοχή, καθότι με τη δημιουργικότητα και την υποστήριξη των πολιτών διατηρείται η πολιτισμική ταυτότητα και η ιστορία του τόπου (Durantaeye, Michel de la, 2002).

3. Αστική αναζωογόνηση/Αναγέννηση και Αστικά Κενά

3.1 Έννοια Αστικής Αναζωογόνησης/Αναγέννησης

Η αστική αναγέννηση/αναζωογόνηση συνδέεται άρρηκτα με τη βιώσιμη ανάπτυξη αφού βασίζεται στην ίδια τοπική κοινωνία και στοχεύει στην επανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας σε περιοχές με οικονομική υποβάθμιση, στην αποκατάσταση των κοινωνικών λειτουργιών, της περιβαλλοντικής ποιότητας και οικολογικής ισορροπίας όταν αυτή έχει απολεσθεί. Σε έκθεση του URBACT II δηλώνεται ότι «**βιώσιμη αστική αναγέννηση** είναι οι πολιτικές, δράσεις και διαδικασίες αναγέννησης σε μια πόλη, οι οποίες επιδιώκουν να διαχειριστούν αλληλένδετα τα τεχνικά, χωρικά και κοινωνικό-οικονομικά προβλήματα, προκειμένου να μειωθούν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις και να μετριαστούν οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι, και να βελτιωθεί η ποιότητα του περιβάλλοντος των αστικών συστημάτων, τρόπων ζωής και αποθεμάτων». Υπό αυτό το πρίσμα αποτελεί μια έκφανση της αστικής ανάπτυξης και διαχείρισης στις υπάρχουσες περιοχές και όχι εκ νέου αστικοποίηση, αντανακλώντας με αυτόν τον τρόπο και την ευρύτερη στόχευση της βιώσιμης ανάπτυξης (Couch et al., 2003, Colantonio & Dixon, 2011).

Οι Roberts & Sykes (2000) την ορίζουν ως ένα ολοκληρωμένο όραμα που οδηγεί στην επίλυση των αστικών προβλημάτων και έχει ως στόχο τη διαρκή βελτίωση της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής κατάστασης σε περιοχές, οι οποίες υπόκεινται σε αλλαγές. Ενώ ο Couch (1990) θεωρεί ότι κινείται πέρα από τους σκοπούς, τις προσδοκίες και τα επιτεύγματα της αστικής ανανέωσης, μιας διαδικασίας αντιληπτής ως απαραίτητη φυσική αλλαγή της αστικής ανάπτυξης. Τέλος, οι Porter & Shaw (2009) θεωρούν ότι η αστική αναγέννηση έχει χρησιμοποιηθεί ως ένας όρος για να ορίσει εκείνο το πακέτο των στρατηγικών που οδηγούν ή στοχεύουν στην επανεπένδυση σε έναν τόπο μετά από μια περίοδο απο-επένδυσης. Συμπερασματικά, θα υποστηρίξαμε ότι η έννοια της αστικής αναγέννησης ή αναζωογόνησης, χρονολογικά αποτελεί μετεξέλιξη της αστικής ανάπτυξης, παρ' όλα αυτά εντοπίζεται αμφίδρομη σχέση μεταξύ των δύο αυτών όρων, καθώς η δεύτερη υλοποιεί τους στόχους της πρώτης (Οικονόμου, 2014). Διαθέτει, επιπλέον, τόσο αισθητικό-λειτουργικό χαρακτήρα, αφορά δηλαδή ζητήματα που εξομαλύνονται με βάση τον σχεδιασμό σε μια περιοχή, όσο και κοινωνικό χαρακτήρα, αφού επιλύονται ζητήματα που αφορούν τον κοινωνικό τομέα και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής (Page & Hall, 2003).

Επομένως, εν ευρεία έννοια η αστική αναγέννηση εστιάζεται στις περιβαλλοντικές, οικονομικές, πολιτιστικές, κοινωνικές, οικιστικές και αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις επί τω τέλει βελτίωσης της εικόνας και των κοινωνικό-οικονομικών συνθηκών μιας πόλεως. Τα προγράμματα είναι συνήθως μακροχρόνια και με μεγάλης κλίμακας επεμβάσεις. Σύμφωνα με τους Colantonio & Dixon (2011), η διαδικασία αναγέννησης διέρχεται τρία (3) στάδια: τον **σχεδιασμό**, την **ανάπτυξη** και την **εφαρμογή του προγράμματος** με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής ζωής με την παράλληλη αναβάθμιση του τριτογενούς τομέα, του εμπορίου, της αναψυχής και των πολιτιστικών δράσεων. Ανάλογα με το πώς αξιοποιούνται τα προγράμματα της αστικής αναζωογόνησης εν

σχέσει με τον πολιτισμό, διακρίνονται σε προγράμματα **α)** αναζωογόνησης μέσω πολιτισμού, **β)** πολιτιστικής αναζωογόνησης και **γ)** αναζωογόνησης από καλλιτέχνες (Μπιανκίνι & Πάρκινσον, 1994, Evans, 2005). Ειδικότερα:

3.2 Προγράμματα Αναζωογόνησης

3.2.1 Αναζωογόνηση μέσω πολιτισμού (culture-led regeneration)

Προκρίνεται η ήδη υπάρχουσα ταυτότητα μιας περιοχής, η οποία ενισχύεται με «έργα ναυαρχίδες» (flagships projects), είτε υπό την μορφή πολιτιστικών συνοικιών, είτε κέντρων ψυχαγωγίας και πολιτισμού, είτε κολοσσιαίων μουσείων. Πρόκειται, ειδικότερα, για έργα μεγάλης κλίμακας και μεταμοντέρνας αρχιτεκτονικής, όπου συνήθως στεγάζονται μουσεία, επιχειρηματικά κέντρα, εκθεσιακοί χώροι, θεματικά πάρκα, αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες. Το βασικό χαρακτηριστικό τους είναι ότι αναβαθμίζουν τον περιβάλλοντα χώρο και παράλληλα ενισχύουν την τοπική οικονομία, αφού προσελκύουν συνάμα και έργα μικρότερης ανάπτυξης που τα πλαισιώνουν (Hall T., 2005). Τα «έργα ναυαρχίδες» έχουν διττό στόχο, αφενός λειτουργούν ως πόλοι έλξης επισκεπτών και επενδυτών, ώστε να αναπτυχθεί έτι περαιτέρω η τοπική οικονομία και αφετέρου αποτελούν τοπόσημα της περιοχής που αναπλάστηκε. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το μουσείο Guggenheim στο Μπιλμπάο και το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος στην Αθήνα.

Εικόνα 1 (Αριστερά) Μουσείο Guggenheim Bilbao. Αντλήθηκε από το viator.com

Εικόνα 2 (Δεξιά) Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος Αθήνα. Αντλήθηκε από eduguide.gr

Με τον όρο «**πολιτιστική ταυτότητα**» εννοούμε την ιστορία, λαογραφία, αρχιτεκτονική, χωροταξία, πολιτιστική κληρονομιά και τη δημιουργική βιομηχανία, η οποία αναπτύσσεται εντός της πόλεως. Η δημιουργία μεγάλων πολιτιστικών έργων ή χώρων λειτουργεί ως εργαλείο προβολής της πόλεως και διαπλάθει μια πολιτιστική εικόνα-ταυτότητα. Παραταύτα, η ανάπτυξη υπό αυτή την έννοια πολλές φορές αντιμετωπίζει τον πολιτισμό ως εργαλείο οικονομικού και τουριστικού κέρδους με απώτερο σκοπό την οικονομική άνθηση και δευτερευόντως τον πολιτισμό, ενώ παράλληλα επιβαρύνονται οι μόνιμοι κάτοικοι των περιοχών αυτών.

3.2.2 Πολιτιστική αναζωογόνηση (cultural regeneration)

Βάσει αυτής της στρατηγικής, ο πολιτισμός εντάσσεται σε ένα γενικότερο αναπτυξιακό μοντέλο, όπου συνυπάρχει από κοινού με δράσεις για το περιβάλλον, την κοινωνία και την προώθηση του τόπου. Εν προκειμένω, η στρατηγική αυτή αξιοποιεί τον πολιτισμό και προωθεί το συμφέρον των κατοίκων και της τοπικής κοινωνίας με ισοτιμία και αλληλοανάπτυξη σε ποικίλους τομείς. Εν

τούτοις, η υλοποίηση της δεν είναι καθόλα εύκολη υπόθεση λόγω των απαιτητικών συνθηκών και των λιγοστών πόρων.

3.2.3 Αναζωογόνηση από καλλιτέχνες

Σε αυτή την περίπτωση, η αναζωογόνηση εμφορείται από καλλιτεχνικούς χώρους, εικαστικά δρώμενα και εργαστήρια τέχνης. Σύμφωνα με τον Florida (2003) σχηματίζεται μια νέα «**δημιουργική τάξη**» που περιλαμβάνει επαγγελματίες της τέχνης και του πνεύματος και έχει ως σκοπό την προώθηση της πολιτιστικής αναγέννησης των πόλεων και της κοινωνίας με τη συνεργασία τόσο του δημόσιου, όσο και του ιδιωτικού τομέα.

Επομένως, καθένα από τα ως άνω μοντέλα αστικής αναζωογόνησης/αναγέννησης, είτε περισσότερο, είτε λιγότερο, λειτουργούν ως «**μάρκετινγκ του τόπου**» με σκοπό την αξιοποίηση και την προστασία της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλεως. Εξάλλου είναι σαφές ότι η αστική αναγέννηση θεωρείται πετυχημένη όταν συνδυάζει την ανάπτυξη με την πολιτιστική ταυτότητα της πόλεως, δηλαδή παράλληλα διατηρεί το ύφος της τοπικής φυσιογνωμίας και τις πεποιθήσεις που έχουμε γι' αυτόν τον τόπο.

3.3 Εφαρμογές των πολιτιστικών μοντέλων αστικής αναζωογόνησης

Τα μοντέλα αστικής αναζωογόνησης/αναγέννησης εφαρμόζονται με θετικές επιδράσεις σε μια πλειάδα περιπτώσεων, όπως:

A) Στην **εκ νέου χρήση κενών κτιρίων ή κτιρίων που υπολειπονται** με ιστορική αξία ή μη με σκοπό την αναβάθμιση του τόπου, τόσο αισθητικά, όσο και περιβαλλοντικά, αλλά και κοινωνικοοικονομικά. Εφόσον, η αστική βιώσιμη ανάπτυξη πρεσβεύει, συν τοις άλλοις, την ορθή χρήση αστικής γης σε συνδυασμό με την εξοικονόμηση και επαναξιοποίηση παλαιότερων δομημένων εκτάσεων, η εφαρμογή αυτού του μοντέλου έχει ως στόχο την εξοικονόμηση φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος με την παράλληλη δόμηση στα ήδη υπάρχοντα αστικά οικόπεδα (Williams & Dair, 2007).

B) Στη συγκέντρωση σε «**πολιτιστικά συγκροτήματα**» (clusters) με σκοπό τις πολιτισμικές επιδιώξεις με οικονομικούς στόχους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Συνοικία των Μουσείων στη Βιέννη και η «**Τεχνόπολις**» (Γκάζι) στην Αθήνα. Ομοιάζει με το μοντέλο της «**culture-led regeneration**» αλλά έχει πιο ευρεία και οργανωμένη εφαρμογή και κατ' επέκταση μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Ο ρόλος των πολιτιστικών συγκροτημάτων δημιουργεί προϋποθέσεις εν γένει ανάπτυξης σε επίπεδο πόλης και παράλληλα σε εθνικό επίπεδο συμβάλλοντας όλο και περισσότερο στην οικονομική και επιχειρηματική ανάπτυξη, στην ενίσχυση του τόπου με τουριστικές παροχές, ενώ λειτουργεί και ως προς την ενίσχυση του ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων. Οι δράσεις μπορούν να προέρχονται είτε από την πολιτισμική/δημιουργική βιομηχανία, είτε από μεγάλα πολιτιστικά φεστιβάλ ή θεματικά πάρκα. Σημαντικό δε ρόλο διαδραματίζει και η ορθή αξιοποίηση του ανθρωπίνου δυναμικού του πολιτισμού (Rahbarianyazd & Doratli, 2017).

Εικόνα 3 (Αριστερά) Συνοικία των Μουσείων στη Βιέννη. Αντλήθηκε από traveltipsgr.blogspot.com

Εικόνα 4 (Δεξιά) «Τεχνόπολις» (Γκάζι) Αθήνα. Αντλήθηκε από tripadvisor.com

Γ) Στις **πολιτιστικές και δημιουργικές επιχειρήσεις/βιομηχανίες**. Η επιχειρηματικότητα συνιστά έναν από τους σημαντικότερους φορείς αστικής αναζωογόνησης, καθώς προωθείται παράλληλα τόσο ο πολιτισμός όσο και η οικονομία του τόπου. Συγχρόνως, έχουν και αντανάκλαστικές ενέργειες και στην ευρύτερη περιοχή, αφού η εγκατάστασή τους αναβαθμίζει τον περιβάλλοντα χώρο, αντιμετωπίζονται καθημερινά προβλήματα, όπως η καθαριότητα, η συντήρηση και δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας περίξ αυτών των επιχειρήσεων που συνδέονται εμμέσως με αυτές.

Δ) Στον **πολιτιστικό τουρισμό** (Καραχάλης, 2007). Η πολιτιστική τουριστική δυναμική μιας πόλης έχει ως σκοπό να προσελκύσει πλείονες επισκέπτες μέσω της προβολής της τοπικής ταυτότητας, της φυσιολατρίας, της ύπαρξης μουσείων, πολιτιστικών κέντρων, της πολιτιστικής κληρονομιάς, των καλλιτεχνικών προγραμμάτων και δράσεων.

Ε) Στη **συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών**. Αυτή μπορεί να λάβει αφενός μια συγκαταβατική και αφετέρου μια πιο ενεργητική μορφή. Εν πρώτοις, οι τοπικές κοινωνίες θα πρέπει τουλάχιστον να συναινούν στις σχεδιαζόμενες πολιτιστικές παρεμβάσεις του τόπου τους και εν δεύτεροις, να γίνουν κοινωνοί των πολιτιστικών δρωμένων μέσα από ειδικά σχεδιασμένα προγράμματα και δράσεις ώστε να αποκτήσουν μια πιο ενεργή συμμετοχή στο πολιτιστικό και κοινωνικό γίγνεσθαι του τόπου τους.

ΣΤ) Η αστική αναζωογόνηση είναι αναγκαίο να γίνει με **όρους πράσινης ανάπτυξης**. Τα παλιά κτίρια θα πρέπει να αναμορφωθούν βάσει βιοκλιματικού σχεδιασμού, ώστε να είναι φιλικά προς το περιβάλλον και παράλληλα να εξοικονομούν ενέργεια. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την εγκατάσταση και χρήση φωτοβολταϊκών πάνελ, φωτοκύτταρων και έξυπνων φωτισμών, δένδροφυτεύσεων, οικολογικών δομικών υλικών και αξιοποίηση βρόχινου νερού (ΥΠΕΝ, 2018, Καρτάλης, 2018).

3.4 Αρνητικές επιπτώσεις αστικής αναζωογόνησης

Η πολιτιστική αναζωογόνηση μιας περιοχής, εκτός από πολλά πλεονεκτήματα, έχει πολλές φορές και βλαβερές συνέπειες. Υπάρχει κίνδυνος η ολιστική υιοθέτηση μιας πολιτιστικής ταυτότητας να αποθαρρύνει ουδέτερες ομάδες του πληθυσμού να επισκεφτούν τον εν λόγω τόπο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Άγιο Όρος που κάποιος θα πάει μόνο για θρησκευτικό τουρισμό και όχι για οποιοδήποτε άλλο λόγο. Ένας άλλος κίνδυνος είναι το φαινόμενο του «εξευγενισμού» (gentrification), όπου η ταυτότητα της περιοχής αλλοιώνεται και μετατρέπεται σε εμπορικό προϊόν με αποκλειστικό σκοπό το κέρδος, όπως στη Μύκονο. Λόγω της επανασυγκέντρωσης τμημάτων σε κεντρικές συνοικίες της πόλης, οι κατώτερες εισοδηματικά ομάδες σταδιακά εκτοπίζονται, αφού

δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στο υψηλότερο κόστος ζωής λόγω της αύξησης των ενοικίων και των πωλούμενων προϊόντων (Savage & Warde, 2005). Ομοiotρόπως, η εμπορευματοποίηση του πολιτισμού μιας περιοχής μπορεί να συντελέσει στην απώλεια της ουσιαστικής τοπικής κουλτούρας και στην αύξηση της ρύπανσης, του θορύβου και στην παρακώλυση της καθημερινότητας των μόνιμων κατοίκων. Τέλος, η αστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι ισορροπημένη και διανεμημένη σε όλες τις κοινότητες της πόλεως και όχι μόνο σε ορισμένα τμήματα, διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος της υποβάθμισης και εγκατάλειψης ενός άλλου μέχρι τότε «ζωντανού» τμήματος της πόλεως.

3.5 Θεσμική-Νομοθετική Εξέλιξη της Αστικής Αναζωογόνησης στην Ελλάδα

Στην πολεοδομική νομοθεσία ο όρος «ανάπλαση» καθιερώνεται ως έννοια με νομικό περιεχόμενο με το ν.δ. 1003/1971, αρχικώς υπό τον όρο «αναμόρφωση», ταυτόσημη έννοια με την ανάπτυξη και ορίζεται ως εξυγίανση και εκσυγχρονισμός συνόλου ή μέρους του οικισμού. Στη δεκαετία του 1980 πρωτοεμφανίστηκε ο όρος «ανάπλαση» με αρχιτεκτονικό χαρακτήρα για να καλύψει κενά του συστήματος σχεδιασμού. Θεσπίστηκε σε πρώτη φάση ο Ν. 1337/1983 για την ανάπτυξη των περιοχών με παλιά ρυμοτομία. Τον διαδέχτηκε, ωσαύτως, ο Ν. 2508/1997 για τη βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη, όπου έθεσε ως στόχους την προστασία, την ανάδειξη και την περιβαλλοντική αναβάθμιση των παραδοσιακών οικισμών και κοινοτήτων των πόλεων (Αραβαντινός, 2011).

Σύμφωνα με τον ως άνω νόμο, ως «**Ανάπλαση περιοχής**» ορίζεται «*το σύνολο των κατευθύνσεων, μέτρων, παρεμβάσεων και διαδικασιών πολεοδομικού, κοινωνικού, οικονομικού, οικιστικού και ειδικού αρχιτεκτονικού χαρακτήρα, που προκύπτουν από σχετική μελέτη και που αποσκοπούν κυρίως στη βελτίωση των όρων διαβίωσης των κατοίκων, τη βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος, την προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών, ιστορικών, μορφολογικών και αισθητικών στοιχείων και χαρακτηριστικών της περιοχής*». Ενώ, ως «**περιοχές ανάπτυξης**» ορίζονται «*εκείνες οι περιοχές των εγκεκριμένων σχεδίων πόλεων ή οριοθετημένων οικισμών, στις οποίες διαπιστώνονται προβλήματα υποβάθμισης ή αλλοίωσης του οικιστικού περιβάλλοντος που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο με τις συνήθεις πολεοδομικές διαδικασίες της αναθεώρησης του σχεδίου πόλεως και των όρων και περιορισμών δόμησης. Η περιοχή ανάπτυξης μπορεί να περιλαμβάνει μια ή περισσότερες πολεοδομικές ενότητες ή τμήματα πολεοδομικών ενοτήτων*».

Βάσει των επιταγών του ως άνω νόμου, ο όρος «ανάπλαση» μπορεί να παρουσιαστεί ως όρος «ομπρέλα» και να αποτελέσει ένα από τα κυριότερα εργαλεία άσκησης πολεοδομικής πολιτικής. Η αναγκαιότητα αναπλαστικών δράσεων πηγάζει από τα προβλήματα που αφορούν τις χρήσεις γης, τον κυκλοφοριακό φόρτο, τις ανάγκες πολιτιστικής αξιοποίησης μιας περιοχής και από τις οικιστικές και οικονομικές ανάγκες της πόλης. Σύμφωνα με το Υ.Π.Ε.Κ.Α. σε μια πόλη υφίστανται δύο μορφές ανάπτυξης: i) Στους ελεύθερους δημόσιους και κοινόχρηστους χώρους, και ii) ως προς τη βελτίωση περιοχών της πόλης με παρεμβάσεις τόσο στο δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό δομημένο και αδόμητο χώρο. Εξίσου, διακρίνεται σε δύο είδη, α) τη ριζική και β) την ήπια, και μπορεί να αποτελεί διαζευκτικά, είτε ανασυγκρότηση δομημένης περιοχής, είτε βελτίωση οικοδομήσιμων και κοινόχρηστων χώρων μιας περιοχής με επεμβάσεις στην εσωτερική διαρρύθμιση, όπως και των ακάλυπτων χώρων των οικοδομικών τετραγώνων, είτε, τέλος, βελτίωση της λειτουργίας και της αισθητικής των κοινόχρηστων χώρων και των κρατικών υποδομών.

Συγχρόνως, θέτει ως στόχους την αξιοποίηση του κτιριακού όγκου, την επαναξιολόγηση των κελυφών, αφού πρόκειται για παλαιά κτίρια με προβληματικές στεγαστικές συνθήκες, την επανάχρηση και την αισθητική αναβάθμιση του περιβάλλοντος χώρου. Η διαδικασία ανάπτυξης προωθείται με πρωτοβουλία διαφόρων θεσμών, όπως α) ο οικείος Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ βαθμού (Δήμος) και β) Β΄ βαθμού (Περιφέρεια), γ) του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, δ) του οικείου συνεταιρισμού για εκτάσεις του και ε) της Δ.Ε.Π.Ο.Σ.. Επομένως, για πρώτη φορά στη Ελλάδα καθιερώνεται ένα

θεσμικό πλαίσιο για αναπλάσεις και αναμορφώσεις υποβαθμισμένων περιοχών και πολεοδομικών δυσλειτουργικών τμημάτων.

3.6 Αστικά Κενά (Brownfields)

3.6.1 Έννοια

Η έννοια του «**αστικού κενού**» (Urban Void) εμπεριέχει τις λέξεις, «αστικό» (urban), το οποίο δηλώνει την προέλευση ενός χώρου, ότι δηλαδή ανήκει στην πόλη και τη λέξη «κενό» (void), όπου δηλώνεται η έλλειψη φυσικού και ψυχικού περιεχομένου (Λιονάκη, 2016). Πρωτοεμφανίστηκε κατά τη χρονική περίοδο της αποβιομηχανοποίησης και εισήχθη ως όρος τη δεκαετία του 1980, όπου δημιουργήθηκαν μεγάλα τμήματα κενής γης μέσα σε αστικούς ιστούς. Είναι τα απαξιωμένα τμήματα της πόλεως που διασπούν την αστική ομοιογένεια και εγείρουν ερωτήματα σχετικά με την χρήση και την αξιοποίησή τους. Σύμφωνα με τον Μωραΐτη (2006), «τα αστικά κενά είναι ασαφείς ασχεδιάστες περιοχές της πόλης, οι οποίες είτε δεν απέκτησαν ποτέ σχήμα ή περιεχόμενο, είτε απώλεσαν τον παλιότερο σχηματισμό τους ή το ρόλο που είχαν στο παρελθόν».

Προκειμένου να μην περιέλθουν σε οικονομικό, παραγωγικό και κοινωνικό μαρασμό, οι τοπικές αυτοδιοικήσεις ανέλαβαν την πρωτοβουλία διεκδίκησης της εγκαταλελειμμένης εκτάσεως με σκοπό την προώθηση και προσέλκυση νέων επενδύσεων, νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, περισσότερων θέσεων εργασίας στις τοπικές κοινωνίες και την πολιτισμική αναβάθμισή τους (Oswald, 2005, Sousa, 2006). Αφορά δηλαδή τόσο δομημένες, όσο και αδόμητες εκτάσεις μέσα στον αστικό ιστό που έπαψαν τη λειτουργία τους και η ταυτότητά τους πια έχει αποκτήσει έναν ασαφή ρόλο. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αποτελούν χώρους που έχουν «κολλήσει» ανάμεσα στην παρελθούσα και τη μελλοντική τους χρήση (Μελιτά, 2017).

Κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτών των εκτάσεων είναι η έλλειψη σχεδιασμού, εσωτερικής δομής, συνδεσιμότητας και ένταξης στο αστικό περιβάλλον (Μωραΐτης, 2006). Έχουν απροσδιόριστη κυριότητα, λειτουργούν πολλές φορές ως «δοχεία μνήμης» του παρελθόντος και αποτελούν «χώρους εν αναμονή περιεχομένου». Διακρίνονται σύμφωνα με τον Nipesh (2012) σε τρεις (3) κατηγορίες: **α) τα κενά σχεδιασμού**, τα οποία δημιουργούνται λόγω προβληματικού σχεδιασμού αυτών των χώρων, **β) τα λειτουργικά κενά**, τα οποία δημιουργούνται διότι οι χώροι αυτοί δεν χρησιμοποιούνται προς τον σκοπό που έπρεπε να επιτελέσουν και **γ) τα γεωγραφικά κενά**, τα οποία προκύπτουν εξαιτίας της ύπαρξης ιδιαίτερων γεωγραφικών ή κλιματικών χαρακτηριστικών.

3.6.2 Συναφείς Έννοιες

Γύρω από την έννοια του «αστικού κενού» έχει αναπτυχθεί πολλαπλή ορολογία, όπως «νεκρές ζώνες», «υπολειμματικοί τόποι» (wastelands) (Βιτοπούλου, 2007), «διάτρητες επιφάνειες» (stim & dross) (Lerup, 1994), «ασαφή εδάφη» (terrain vague) (De Solà-Morales, 1995), «τοπία αποβλήτων» (drosscapes) (Berger, 2007), «εγκαταλελειμμένες επικράτειες» (Gregotti, 2009), «SLOAP» (Space Left Over After Planning» (Greenberg, 2000), «άδεια γη» (Accordino & Johnson, 2000), «μεταβατικές ζώνες» (transitional landscapes) (Barron, 2014), «Brownfields» (Αμερικάνικη ορολογία), «derelict land» (Αγγλική ορολογία), «altsandorte» (Γερμανική ορολογία), «frinces» (Γαλλική ορολογία). Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο όρος υιοθετήθηκε για την αναφορά βιομηχανικών και εμπορικών εγκαταλελειμμένων, ανενεργών ή αδρανών εγκαταστάσεων με περιβαλλοντική μόλυνση ή υποβάθμιση λόγω της πρότερης χρήσης τους σε αντιδιαστολή με τις «καθαρές» από προηγούμενες ανθρώπινες δραστηριότητες περιοχές ή περιοχές χαρακτηρισμένες ως «greenfields»²

² Ο όρος «greenfield» χρησιμοποιείται για να περιγράψει αναξιοποίητες είτε αστικές είτε αγροτικές εκτάσεις, κοντά σε πόλεις που χρησιμοποιούνταν για αγροτικές δραστηριότητες ή για διαμόρφωση του τοπίου. Οι περιοχές αυτές

(Thornton, Franz, Edwards, Pahlen & Nathanail, 2007). Ενώ, στην Ευρώπη ο όρος περιλάμβανε όλες τις εγκαταλελειμμένες και υποβαθμισμένες εκτάσεις δίχως αναγκαίως και του αμερικάνικου στοιχείου της ρύπανσης (Dorsey, 2003). Με άλλα λόγια, προκρίνεται περισσότερο ως επίπτωση αυτών των εγκαταλελειμμένων εκτάσεων η αισθητική υποβάθμιση έναντι του κινδύνου για το περιβάλλον και την υγεία.

Το 1994 η Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος των ΗΠΑ διατύπωσε τον πρώτο επίσημο ορισμό των «brownfields», όπου «νοούνται οι εγκαταλελειμμένες, υποβαθμισμένες ή κλειστές βιομηχανικές και εμπορικές εγκαταστάσεις όπου η ανάπτυξη, η αναζωογόνηση και η επαναχρησιμοποίηση μπορεί να παρεμποδίζεται από την παρουσία ή την πιθανή παρουσία μόλυνσης από επικίνδυνες ουσίες και ρυπαντές» (USEPA, 1995). Στον αντίποδα, η Ευρώπη δεν είχε έναν καθολικά αποδεκτό ορισμό των «brownfields», παρά μόνο αυτός του δικτύου CABERNET, όπου σύμφωνα με αυτό περιγράφονται ως «εκτάσεις οι οποίες έχουν επηρεαστεί από τις προηγούμενες χρήσεις τους, είναι εγκαταλελειμμένες ή υπολειτουργούν, ενδέχεται να έχουν προβλήματα μόλυνσης, βρίσκονται κυρίως σε ανεπτυγμένες αστικές περιοχές και απαιτείται παρέμβαση για να επανέλθουν σε επωφελή χρήση» (Ferber and Grimski, 2002). Συγκριτικά, διαπιστώνουμε ότι αμφοτέρωθεν οι ορισμοί περιλαμβάνουν είτε άμεσα είτε έμμεσα την έννοια της «μόλυνσης» και θέτουν το ζήτημα της επανάχρησης ή αξιοποίησης των εκτάσεων.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει κάποιος επίσημος ορισμός των «brownfields», παρά μόνο η αναφορά στον Ν. 4277/2014, όπου φέρονται ως «περιοχές ανενεργών χρήσεων» (Μελίτα, 2017). Συγχρόνως, το θεσμικό-νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τα αστικά κενά στην Ελλάδα είναι η ΚΥΑ 13588/725/2006 (ΦΕΚ Β 383) περί διαχείρισης επικίνδυνων αποβλήτων, ο Ν. 1577/85 Γ.Ο.Κ. περί προστασίας της αρχιτεκτονικής και πολιτισμικής κληρονομιάς και ο Αρχαιολογικός Νόμος, Ν. 3028/2002 για τα κατάλοιπα της βιομηχανικής επανάστασης (Ποζουκίδου, 2006). Το ζήτημα των περιοχών αυτών συνδέθηκε και με την έννοια της αειφορίας στα πλαίσια του προγράμματος RESCUE, όπου ορίζεται ως «αειφόρος αξιοποίηση των brownfields, η διαχείριση, η αποκατάσταση και η επιστροφή σε επωφελή χρήση των εγκαταλελειμμένων εκτάσεων με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η επίτευξη και η συνεχής ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών για τις σημερινές και μελλοντικές γενιές με μη δυσμενείς περιβαλλοντικά, οικονομικά βιώσιμους, θεσμικά ισχυρούς, και κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους» (Thornton et al., 2006).

3.6.3 Επιπτώσεις

Το βασικό χαρακτηριστικό των κενών αυτών τόπων είναι η αδυναμία να εκληφθούν ως «ολοκληρωμένες οντότητες, ως στοιχεία της αστικής δομής που διαθέτουν σαφήνεια ρόλου και νοήματος στη δεδομένη στιγμή λόγω της έλλειψης φυσικής και λειτουργικής συνέχειας με τη δομή της πόλεως» (Πολυχρονόπουλος, 2006). Εντοπίζεται γι' αυτόν τον λόγο, μια τάση να μετατρέπονται σε απομονωμένες και εσωστρεφείς περιοχές που εγείρουν στους περαστικούς συναισθήματα ανασφάλειας και φόβου.

Επιπλέον, λόγω της εγκατάλειψης και της ερημοποίησης των εκτάσεων ή των υποδομών, τα αστικά κενά προκαλούν σοβαρές επιπτώσεις τόσο στο περιβάλλον, όσο και στον άνθρωπο. Ειδικότερα, έχουν περιβαλλοντικές συνέπειες, αφού συνιστούν πολλάκις εστίες ρύπανσης του εδάφους και του υπεδάφους, μόλυνσης των υπόγειων υδάτων και του ατμοσφαιρικού αέρα και παραγωγής επικίνδυνων αποβλήτων. Ομοίως, προκαλούν σημαντικές επιπτώσεις και στην ίδια την κοινωνία, διότι αποτελούν καταφύγιο περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων, όπως άστεγων και ναρκομανών, καταφύγιο αδέσποτων άγριων ζώων ή αποτελούν τόπους υπόθαλψης εγκληματιών και διάπραξης παράνομων πράξεων. Οι πολίτες που γειτνιάζουν με αυτές τις εκτάσεις αισθάνονται έντονα τα συναισθήματα του φόβου και της ανασφάλειας με αποτέλεσμα πολλές φορές να

θεωρούνται πρόσφορες για την αστική ανάπτυξη λόγω του εξαιρετικά χαμηλού κόστους και της εύκολης μετατροπής από την προηγούμενη χρήση τους (Dorsey, 2003).

εξαναγκάζονται να αποχωρήσουν από την περιοχή. Τέλος, έχει και οικονομικές επιπτώσεις αφού το τουριστικό ή επενδυτικό ενδιαφέρον είναι ελάχιστο, παρατηρείται υποβάθμιση της αξίας της γης και κατακόρυφη πτώση των ενοικίων.

3.6.4 Οφέλη

Οι ασαφείς κενοί χώροι που βρίσκονται μέσα στα μεγάλα αστικά κέντρα εφόσον εμφανίζουν μορφολογική ασυνέπεια και ανομοιογένεια με τα αντίστοιχα αστικά περιβάλλοντα στα οποία εντάσσονται αποτελούν τόπους δυνητικών «νέων προγραμματικών επεμβάσεων και εργαστήρια νέων κοινωνικών αλχημειών» (Σημαιοφορίδης, 2002). Κατ' αυτό τον τρόπο, μέσω ειδικών προγραμμάτων «ανάπλασης και επανάχρησης» των χώρων μιας περιοχής επιτυγχάνεται ο εκσυγχρονισμός και εκμοντερνισμός των πόλεων. Θα πρέπει να ενσωματώνονται καινοτόμες αναπλαστικές τεχνικές με γνώμονα το φυσικό περιβάλλον για τη μέγιστη δυνατή αξιοποίηση μιας έκτασης ή υποδομής. Εξάλλου, όπως τονίζει ο Σημαιοφορίδης, «αδήριτη ανάγκη αποτελούν η διαμόρφωση δημόσιων ανοιχτών χώρων, όπου η παρουσία της φύσης, συνδυασμένη με την ενδιαφέρουσα τοπογραφική και γεωγραφική ιδιαιτερότητα του αστικού τοπίου, μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο και διαρθρωτικό ρόλο». Γι' αυτόν τον λόγο, από τη Μεταπολίτευση και εξής άρχισε η έντονη και μαζική εκπροσώπηση των περιβαλλοντικών κινημάτων (Μπελαβίλας & Βαταβάλη, 2009) με σκοπό την προάσπιση βιωσιμότερων μοντέλων ανάπτυξης που θα στοχεύουν στην αντιμετώπιση της ενεργειακής ένδειας, στην προάσπιση της εμπορευματοποίησης των δημοσίων χώρων και περιβάλλοντος.

Η ανάπλαση των αστικών κενών επιφέρει πλείονα περιβαλλοντικά οφέλη και αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία για δημιουργία νέων χώρων πρασίνου στις πόλεις, βελτίωση της ποιότητας του αέρα και του εδάφους με παράλληλη αναβάθμιση της γενικότερης ποιότητας ζωής των πολιτών, την ενίσχυση του πολιτισμού και την εξασφάλιση οικονομικής ευμάρειας των αστικών περιοχών. Ειδικότερα, μέσω των οικολογικών μοντέλων ανάπτυξης επιτυγχάνεται κατά μείζονα λόγο η εξυγίανση και η αποκατάσταση των επιμολυσμένων εκτάσεων, και κατ' επέκταση η γενικότερη συνεισφορά στη μείωση της ρύπανσης στην περιοχή. Απότοκος αυτών των οφελών είναι η αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, η προστασία της υγείας από την ρύπανση και η περιβαλλοντική δικαιοσύνη³ (Γεωργαλή, 2017).

Ομοιοτρόπως, η ανάπλαση και η εκμετάλλευσή τους παρέχει και κοινωνικά οφέλη, όπως η αναβάθμιση των τοπικών επιχειρήσεων και η ενθάρρυνση μέσω της παροχής κινήτρων για ανάπτυξη νέων, η δημιουργία θέσεων εργασίας, η κοινωνική αλληλεπίδραση και συνοχή μέσω της συμμετοχής και των πολιτών στο σχέδιο αλλαγής και, φυσικά δεν πρέπει να λησμονείται, η ενίσχυση της ταυτότητας του τόπου, του αισθήματος της κοινωνικής δικαιοσύνης και υπερηφάνειας που αποτελούν κατοίκους αυτής της περιοχής. Συγχρόνως, με τα κοινωνικά οφέλη προκύπτουν και οικονομικά που συνδέονται αρρήκτως, αφού οι νέες ευκαιρίες εργασίας θα καταστήσουν την περιοχή δυναμικότερη και πιο ανταγωνιστική, παράλληλα θα ενδυναμώνεται ο αστικός ιστός και θα βελτιώνονται εν γένει οι παρεχόμενες υπηρεσίες και υποδομές και ιδίως θα εξοικονομούνται οικονομικοί πόροι, οι οποίοι θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να αξιοποιηθούν σε άλλους τομείς (Μεϊμάρογλου, 2009).

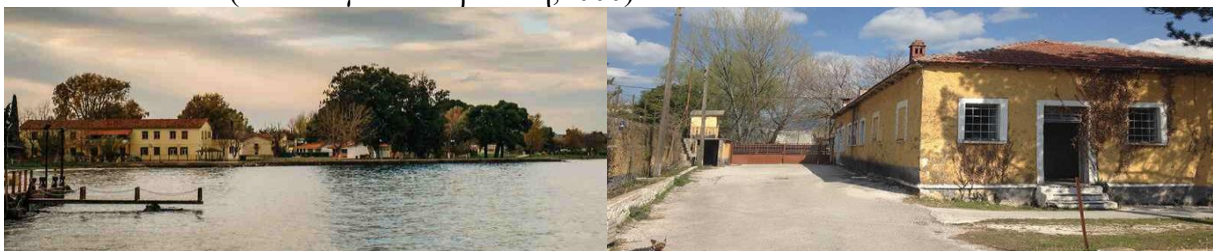
3.7 Αστικά κενά που προκύπτουν σε πρώην χώρους στέγασης παλαιών φυλακών

Μια μεγάλη κατηγορία αστικών κενών αποτελούν οι ανενεργοί χώροι παλαιών καταστημάτων κράτησης που ενυπάρχουν στους αστικούς ιστούς. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σταδιακή τάση αποκέντρωσης και αποσυγκέντρωσης πολλών εγκαταστάσεων κράτησης, που είναι εγκλωβισμένοι μέσα στον ιστό των πόλεων σε περιοχές της υπαίθρου ή έστω εκτός του αστικού

³ α) Ίση πρόσβαση στους φυσικούς πόρους και τα οφέλη από την εκμετάλλευσή τους και β) συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων σε περιβαλλοντικά ζητήματα.

ιστού . Οι εκτάσεις που καταλαμβάνουν έχουν ζωτική σημασία για την ανάπτυξη των πόλεων, διότι οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου και αναψυχής, λόγω της ραγδαίας αύξησης του πληθυσμού και της αστικοποίησης, έχουν καταστεί εξαιρετικά δυσεύρετοι και αξιοποίηση καινούργιων εκτάσεων εντός της πόλεως αποτελεί μια δυσχερή προσπάθεια. Οι εκτάσεις αυτές, μετά την απελευθέρωσή τους, μπορούν εν δυνάμει να αποτελέσουν μια λύση στο μακροχρόνιο πρόβλημα ελλείψεως κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων στους Δήμους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι παλαιές φυλακές Ωρωπού, όπου παραχωρήθηκαν στον αυτό Δήμο με σκοπό την ίδρυση «Κέντρου Ιστορίας, Δημοκρατίας και Δομών Πολιτισμού», επ' αφορμής 46 ετών από την κατάρρευση της δικτατορίας. Ανάλογη περίπτωση αποτελούν οι στρατιωτικές φυλακές στα Ιωάννινα, όπου παραχωρήθηκαν με ΚΥΑ 22 στρέμματα στη Λεωφόρο Γεννηματά, με σκοπό την αξιοποίηση και αναβάθμιση του εγκαταλελειμμένου χώρου στο παραλίμνιο αστικό μέτωπο. Η ανάπλαση και η διαμόρφωση των παλαιών κτιριακών δομών των φυλακών ως δημοσίων χώρων μπορεί να τους προσδώσει ένα ξεχωριστό χαρακτήρα με ισχυρά φυσικά στοιχεία και να λειτουργήσουν ως πυρήνες υπερτοπικών συμβολισμών στον αστικό ιστό που εντάσσονται (Χαστάογλου-Μαρτινίδη,2000).

Εικόνα 5 (Αριστερά) Φυλακές Ωρωπού. Αντλήθηκε από apopsi-tora.gr

Εικόνα 6 (Δεξιά) Στρατιωτικές Φυλακές Ιωάννινα. Αντλήθηκε από fanaripress.gr

Σύμφωνα με τη Μεϊμάρογλου (2008), η πολιτεία είναι αναγκαίο να διαδραματίσει διττό ρόλο. Από τη μια να προωθήσει την επανάχρηση των αστικών κενών ή εγκαταλελειμμένων περιοχών και να διευκολύνει με διάφορους τρόπους και κίνητρα ιδιώτες επενδυτές και αναπτυξιακές εταιρείες λειτουργώντας ως μεσάζων, υπό τη ρητή επιφύλαξη της διασφάλισης και προφύλαξης του δημοσίου συμφέροντος. Από την άλλη να δεσμευτεί απέναντι στους κατοίκους της τοπικής κοινωνίας, καθότι εκείνοι αποτελούν τον τελικό αποδέκτη του όλου εγχειρήματος και των εν δυνάμει επιδράσεων που δύνανται να έχουν στο περιβάλλον, φυσικό και κοινωνικό, και στην βιωσιμότητα του τόπου τους. Είναι δέον να τους καταστήσει κοινωνούς με διαρκή, άμεση και πλήρη ενημέρωση και, τέλος, να τους δώσει λόγο στην διαβούλευση και την τελική απόφαση.

Β' Μέρος: Μελέτη Περίπτωσης

4. Δήμος Κορυδαλλού

4.1 Ιστορική Αναδρομή

Ο Κορυδαλλός αποτελεί έναν από τους πιο γνωστούς ιστορικούς δήμους της Αρχαίας Αττικής και τα ίχνη του εμφανίζονται στους προϊστορικούς χρόνους και στην Ελληνική μυθολογία. Ο μύθος ήθελε να κατοικεί εδώ, στους ανατολικούς πρόποδες του όρους Αιγάλεω, ο Προκρούστης, μέχρι τη μοιραία αναμέτρησή του με τον Θησέα. Το τοπωνύμιο Κορυδαλλός, απαντάται για πρώτη φορά στα τέλη του 6^{ου} αιώνα π.Χ. από το διοικητικό σύστημα του Κλεισθένη, κατατάσσοντάς τον στην Ιπποθωννίδα φυλή, στην οποία μεταξύ άλλων υπαγόταν επίσης ο Πειραιάς και οι Θυμαϊτάδες (Φάληρο).

Το 1829 ολοκληρώνεται η απελευθέρωση της Αττικής από την τουρκική κυριαρχία και βρίσκει την σημερινή περιοχή της πόλης του Κορυδαλλού ουσιαστικά ακατοίκητη, μια μεγάλη σε έκταση περιοχή που αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος του φυσικού Αττικού χώρου και τοπίου. Μέχρι τότε η περιοχή του σημερινού δήμου ανήκε στην κυριότητα της οικογένειας Κουτσικάρη, απ' όπου προέρχεται και η παλιά επικρατούσα ονομασία της (κατά παραφθορά Κουτσουκάρι), αντικαθιστώντας το τοπωνύμιο «Ασώματος», προερχόμενο από το σωζόμενο ως σήμερα ναύδριο των Ασωμάτων στη σημερινή πλατεία Ταξιάρχων. Οι κάτοικοί του ήταν κυρίως κολίγοι στα κτήματα της οικογένειας Κουτσικάρη, που επί ιδιοκτησίας της η περιοχή διατηρεί εξοχική μορφή ανάμεσα σε αμπελώνες, αγρούς και βοσκοτόπια.

Έκτοτε το 1922, πραγματοποιείται η απαλλοτρίωση της γης του τελευταίου ιδιοκτήτη, Γ. Παχύ και των κληρονόμων του, με σκοπό την εγκατάσταση και στέγαση των προσφυγικών πληθυσμών από τη Μ. Ασία. Το 1923, η περιοχή παίρνει ξανά το όνομα που είχε στην αρχαιότητα, Κορυδαλλός, ενώ το 1934 με προεδρικό διάταγμα γίνεται αυτόνομη κοινότητα ενώ, τέλος, το 1946 αναγνωρίζεται ως Δήμος. Από το σημείο αυτό αρχίζει η σύγχρονη ιστορία του Κορυδαλλού, καταδεικνύοντας πως το τσιφλίκι των Κουτσικάρηδων μετατράπηκε σε μια πόλη που εντάσσεται στον ευρύτερο χώρο του Πειραιϊκού Πολεοδομικού Συγκροτήματος⁴.

Τόσο προπολεμικά όσο και μεταπολεμικά, ο Κορυδαλλός παρέμενε μια αρκετά αραιοκατοικημένη περιοχή με έντονο το φυσικό στοιχείο, ιδανική δηλαδή για αποκεντρωμένα έργα υποδομής. Εδώ λειτούργησε, επί παραδείγματι, από το 1936-1938 η Νυχτερινή Σχολή Απόρων και Εργαζομένων Παιδιών και από το 1939 η Νυχτερινή Επαγγελματική και Εμπορική Σχολή, αλλά και το «Άσυλο Αλητοπαίδων», το οποίο μετονομάστηκε αργότερα σε «Αναμορφωτικό Κατάστημα Ανηλίκων» Κορυδαλλού, φιλοξενώντας ορφανά και ανέστια παιδιά απ' όλη την Αττική. Πλέον ή έλαττον, ο Δήμος Κορυδαλλού καταλαμβάνει περίπου 1.157 στρέμματα έκτασης.

Για τους προαναφερθέντες λόγους, το 1961, από κοινού με την εν γένει ανάπτυξη και οικοδομική άνθηση, προβάλλονται τα πρώτα σχέδια για την ανέγερση και λειτουργία των πρότυπων δικαστικών φυλακών. Το σωφρονιστικό κατάστημα Κορυδαλλού οικοδομήθηκε πάνω στα νέα πρότυπα εγκλεισμού και σωφρονισμού με σκοπό την εκσυγχρόνιση της κράτησης των φυλακισμένων. Το κόστος κατασκευής άγγιξε τα 28,6 εκατομμύρια δραχμές και το 1967 άνοιξε εν τέλει τις πύλες του, όπου με απόφαση της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών περιέλαβε και γυναικεία πτέρυγα. Αργότερα ακολούθησε η έτι περαιτέρω ανέγερση του νέου Ψυχιατρείου – Νοσοκομείου των Φυλακών.

Εν τούτοις, η πραγματικότητα διαφέρει άρδην και οι συνθήκες που επικρατούν είναι εκ διαμέτρου αντίθετες από τις προβλεπόμενες. Ειδικότερα, οι Δικαστικές Φυλακές Κορυδαλλού κατασκευάστηκαν προκειμένου να στεγάσουν 600 κατάδικους. Παρά ταύτα, οι τρόφιμοι εν τω παρόντι χρονικό διάστημα στοιβάζονται χωρίς μέριμνα ο ένας πάνω στον άλλον, ενώ ο συνολικός αριθμός τους υπολογίζεται γύρω στους 2.200 κρατούμενους. Εξίσου προβληματική είναι και η λειτουργία του Ψυχιατρείου, καθότι εδώ φιλοξενούνται 360 εγκλειστοί ασθενείς υπό την επίβλεψη 2 γιατρών και 2 νοσοκόμων⁵.

Εν συγκρίσει με την κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό της Φυλακής, περίξ του σωφρονιστικού καταστήματος βρίσκονται πια πλείονα εκπαιδευτικά συγκροτήματα (βρεφονηπιακοί σταθμοί, δημοτικά σχολεία, γυμνάσια και λύκεια), σε απόσταση που συχνά δεν υπερβαίνει το πλάτος του δρόμου. Το 65% των μαθητών του Κορυδαλλού φοιτά σε σχολεία που γειτνιάζουν επικινδύνως με τις φυλακές, ενώ παράλληλα ακριβώς απέναντι από την κεντρική πύλη των φυλακών βρίσκεται εγκατεστημένο και το αθλητικό κέντρο του Δήμου.

⁴ Αντλήθηκε από <http://www.korydallos.gr/Default.aspx?tabid=463&language=el-GR>

⁵ Αντλήθηκε από <https://www.mixanitouxronou.gr/>

Οι φυλακές στον Δήμο Κορυδαλλού καταλαμβάνουν χώρο 130 στρεμμάτων, όπου 76 περίπου στρέμματα είναι οι Ανδρικές Φυλακές, 25 στρέμματα οι Γυναικείες Φυλακές και 28 στρέμματα το Αναμορφωτήριο, και τα εν λόγω στρέμματα έχουν χαρακτηριστεί ως εκτός εγκεκριμένου σχεδίου. Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του Κορυδαλλού εισηγούνταν μεγάλο χρονικό διάστημα την απομάκρυνση των Φυλακών με σκοπό την παράλληλη δημιουργία κοινωφελών χρήσεων στον χώρο που θα απομείνει, απελευθερώνοντας εκτάσεις από το ήδη εγκεκριμένο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τα Σωφρονιστήρια.

Εικόνα 7 Φυλακές Κορυδαλλού (αεροφωτογραφία). Αντλήθηκε από ethnos.gr

Η προοπτική της απελευθέρωσης των εκτάσεων προς κοινή χρήση, παρέχει μια αξιόλογη ευκαιρία δημιουργίας υπερτοπικού πόλου πρασίνου, αθλητισμού και εν γένει μητροπολιτικών λειτουργιών. Το εγχείρημα αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη και ισχυροποίηση του Δήμου Κορυδαλλού και την εν γένει ανακούφιση του αστικού ιστού του Λεκανοπεδίου Αττικής. Η πρόταση αναφέρει τη δημιουργία Μητροπολιτικού Πάρκου πρασίνου, αθλητισμού και πολιτισμού στον χώρο των Φυλακών Κορυδαλλού με χρηματοδότηση ύψους περίπου 4.0000.000,00 €⁶.

4.2 Σχέση Δήμου Κορυδαλλού και Σωφρονιστικού Ιδρύματος

Στο σημείο αυτό θα μελετήσουμε τη σχέση του ευρύτερου Δήμου με το Σωφρονιστικό Ίδρυμα και την αλληλεπίδραση με την κοινωνία και τους κατοίκους που ζουν ιδίως πέριξ των φυλακών. Ειδικότερα, θα επικεντρωθούμε στην συνύπαρξη και στην αντίθεση της έγκλειστης μικρογραφίας της κοινωνίας των φυλακών σε αντιδιαστολή με την ελεύθερη ενεργή κοινότητα.

Σύμφωνα με τη ρυμοτομία και τις λειτουργικές υπηρεσίες του Δήμου⁷ παρατηρείται η ύπαρξη 14 πλατειών, 13 χώρων πρασίνου, 10 ιερών ναών, 4 παιδικών χαρών, 17 νηπιαγωγείων, 12 δημοτικών, 5 γυμνασίων, 6 λυκείων, 6 πολιτιστικών κέντρων, 2 αθλητικών κέντρων και 8 δημοσίων υπηρεσιών. Κυριότερα, γύρω από τις φυλακές υπάρχουν 15 σχολεία, 1 αμφιθέατρο, 3 αθλητικές εγκαταστάσεις και το Δημαρχείο Κορυδαλλού. Γειτνιάζουν, εισέτι, και πλείονες κατοικίες πολιτών που έχουν μηδενική απόσταση από τον περίγυρο των φυλακών, αντί του ενδεικνυόμενου ορίου των 500 μέτρων αποστάσεως χωρίς χρήση γης από τα τείχη του σωφρονιστικού ιδρύματος. Παράλληλα, η σύμπτυξη σχολείων, αθλητικών εγκαταστάσεων, υπηρεσιών και του Δημαρχείου που συνυπάρχουν στην ίδια χωρική ενότητα καταδεικνύουν την έντονη σχέση και αλληλεξάρτηση του Δήμου και του σωφρονιστικού ιδρύματος με σκοπό την ενσωμάτωση των φυλακών στο κοινωνικό πλαίσιο και τη συμφιλίωση των πολιτών με τους εγκλείστους.

⁶ Αντλήθηκε από «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κορυδαλλού 2016-2019» <http://www.data.gov.gr/dataset/a56a4207-6c7a-4c99-812a-6e141b760837/resource/43dd6475-dd1c-4ca3-b3b2-69e06440f0dc/download/SXEDIO-STRATIGIKOY-SXEDIASMOY2015.pdf>

⁷ Αντλήθηκε από την ιστοσελίδα του Δήμου Κορυδαλλού <http://www.korydallos.gr>

ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΦΥΛΑΚΩΝ ΚΑΙ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ

Αθλητικό γήπεδο και σχολικό συγκρότημα βρίσκονται απέναντι από τις φυλακές

Οι κατοικίες της γειτονιάς βρίσκονται σε μικρή απόσταση από το όριο της φυλακής, το οποίο δεν ξεπερνά τα 3-4 μέτρα σε ύψος

Απέναντι από το ίδρυμα υπάρχουν πολυκατοικίες που ξεπερνούν το ύψος του τοίχους και υπάρχει οπτική επαφή κατοίκων-φυλακισμένων

Γκραφίτι κοσμούν μία μεριά του τοίχους, τα οποία μαρτυρούν τη σχέση των νέων της γειτονιάς με το ίδρυμα

Τα κτίρια του ιδρύματος ξεπερνούν σε ορισμένες περιπτώσεις το ύψος του τοίχους

Έτσι γίνεται εύκολη την οπτικοακουστική σχέση κρατουμένων και κατοίκων

Εικόνα 8 Σχέση Φυλακών και Γειτονιάς. Αντλήθηκε από <https://www.greekarchitects.gr>

Βασικά μειονεκτήματα που εντοπίζονται στον Δήμο με βάση τα ως άνω ειρημένα είναι η δυσαναλογία πολιτιστικών χώρων εν συγκρίσει με την έντονη πολιτισμική και κοινωνική δραστηριότητα των κατοίκων, αφού η περιοχή δεν ανταποκρίνεται επαρκώς στην κάλυψη αυτής της ζωτικής και αδήριτης ανάγκης. Έτι περαιτέρω, οι χώροι άθλησης είναι λιγοστοί (πρβλ. ανωτέρω, 2 αθλητικά κέντρα) με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσλειτουργική η χρήση τους τόσο εξ απόψεως απόστασης του ενός εκάστου αθλητικού κέντρου, όσο και εν σχέσει συνωστισμού εντός της αυτής εγκαταστάσεως. Συν τοις άλλοις, η έλλειψη κολυμβητηρίου επιτείνει την ανεπάρκεια που οδηγεί σε παράλειψη στον τομέα των αθλοπαιδιών.

Επιπροσθέτως, οι σειρήνες, τα τείχη και οι αναταραχές, οι οποίες λαμβάνουν χώρα εντός του σωφρονιστικού καταστήματος υποβαθμίζουν και στιγματίζουν τον Δήμο και την ποιότητα ζωής των κατοίκων που ζουν σε αυτό. Το όνομα της περιοχής είναι πια αναπόδραστα συνυφασμένο και ταυτισμένο με τις φυλακές. Ακούγεται επανειλημμένως η έκφραση «Άμα κάνεις κακές πράξεις, θα σε κλείσουν στον Κορυδαλλό» ή «Οι μεγαλύτεροι εγκληματίες της Ελλάδος βρίσκονται στον Κορυδαλλό». Σημαντικός παράγοντας υποβάθμισης αποτελεί τέλος, και η έντονη αστυνομοκρατία, ήτοι η ύπαρξη και επιτήρηση αστυνομικών μονάδων όλο το εικοσιτετράωρο πέριξ του ιδρύματος με σκοπό τη φύλαξη των κρατουμένων και την καταστολή εξεγέρσεων και αναταραχών. Τέτοιες καταστάσεις δημιουργούν στους πολίτες μια αρνητική διάθεση σε συνδυασμό με συναισθήματα δυσφορίας, φόβου και ασφυξίας, καθότι από κοινού με τους έγκλειστους περιορίζεται και το δικό τους δικαίωμα ελευθερίας και ανάπτυξης.

5. Απόψεις παραγόντων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την ανάπλαση της εκτάσεως των φυλακών

5.1 Ερωτήσεις

Λόγω της κατάστασης της πανδημίας του Covid-19, δεν κατέστη εφικτό να πραγματοποιηθεί συνέντευξη στους πολίτες του Δήμου Κορυδαλλού. Ως εκ τούτου, η λύση που επιλέχθηκε ήταν η τηλεφωνική συνομιλία και συνέντευξη με πρόσωπα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ βαθμού (Δήμος), όπου τέθηκαν με σκοπό την διερεύνηση των προθέσεων τους για την αξιοποίηση της εκτάσεως των φυλακών οι εξής ερωτήσεις:

1. Πιστεύετε ότι η απομάκρυνση των φυλακών θα επιδράσει θετικά για την ανάπτυξη εν γένει του Δήμου Κορυδαλλού; Δεδομένου ότι γύρω από τις φυλακές υπάρχουν πολλές μικρές επιχειρήσεις που στηρίζονται οικονομικά από τις καθημερινές επισκέψεις δικηγόρων, σωφρονιστικών υπαλλήλων και μελών από τις οικογένειες των κρατουμένων, θεωρείτε ότι ενδέχεται να πληγούν αν αποχωρήσουν οι φυλακές;
2. Πιστεύετε ότι θα αλλοιωθεί η ταυτότητα του Δήμου με την απομάκρυνση των φυλακών; Έχετε κάτι να μας προτείνετε ως λύση διατήρησης του χαρακτήρα και της ταυτότητας του τόπου;
3. Σας έχουν τεθεί πολλές προτάσεις σχετικά με το πώς θα αξιοποιηθούν οι απελευθερωμένες εκτάσεις των φυλακών, όταν θα απομακρυνθούν; Μια από αυτές είναι η δημιουργία «εμπορικού κέντρου». Είστε σύμφωνος με αυτή ή προτιμάτε τη διατήρηση των πολλών μικρών τοπικών επιχειρήσεων περίξ του χώρου των φυλακών;
4. Πιστεύετε ότι θα μειωθεί η εγκληματικότητα με την απομάκρυνση των φυλακών;
5. Είστε ανοιχτός στην εφαρμογή προγραμμάτων και δράσεων που αποβλέπουν στην πράσινη ανάπτυξη; Θεωρείται ότι μπορούν να εφαρμοστούν πράσινες προτάσεις στην έκταση των φυλακών;
6. Υπάρχει κάποια πλατφόρμα για ανοιχτή διαβούλευση και υποβολή προτάσεων; Με ποιον τρόπο μπορούμε να προτείνουμε δράσεις για τον Δήμο;

Στις ως άνω ερωτήσεις που υποβλήθηκαν, απάντησαν επαρκώς ο Δήμαρχος Κορυδαλλού, Νίκος Χουρσαλάς και ο Αντιδήμαρχος Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης, Νέας Γενιάς και Μεταναστευτικής Πολιτικής, Κυριάκος Τζέρπος.

5.2 Νίκος Χουρσαλάς – Δήμαρχος

- 1) Ναι, πιστεύω ότι θα επιδράσει θετικά η απομάκρυνση των φυλακών και ο Δήμος μας δεν θα πληγεί οικονομικά. Μπορεί εν μέρει να πληγούν οι υπάρχουσες εξαρτώμενες επιχειρήσεις με κάποιες απώλειες εσόδων τους, ωστόσο αυτό θα είναι παροδικό διότι οι νέες εγκαταστάσεις, όπως πάρκο αναψυχής, θα χαρίσουν νέες οικονομικές ευκαιρίες στους πολίτες του Δήμου. Επιπλέον, η προσέλκυση νέων και πολύ περισσότερων πελατών θα αντισταθμίσει αυτή τη ζημία και μακροπρόθεσμα θα επιφέρει μεγαλύτερα κέρδη. Επομένως, μόνο οφέλη μπορούν να υπάρξουν. Στόχος μας είναι το καλύτερο βιοτικό επίπεδο του Δήμου Κορυδαλλού μέσα από την ανάπλαση αυτού του σπάνιου χώρου στον αστικό ιστό.
- 2) Σίγουρα η απομάκρυνση των φυλακών θα άλλαζε την καθημερινότητα του Δήμου. Σε κάποιο σημείο του χώρου θα μπορούσε να τοποθετηθεί μια πλάκα ή στήλη, όπου θα αναγράφονταν στοιχεία από την προηγούμενη χρήση του χώρου.
- 3) Μας έχουν τεθεί αρκετές προτάσεις. Θα συζητηθούν και στο δημοτικό συμβούλιο, αλλά και με φορείς του τόπου, τον εμπορικό σύλλογο και σε διαβουλεύσεις, με σκοπό την καλύτερη αξιοποίηση του χώρου, ώστε να μην ζημιωθεί καμία επιχείρηση.
- 4) Ναι, πιστεύω ότι με την απομάκρυνση των φυλακών και αξιοποιώντας με διαφορετικό τρόπο την περιοχή αυτή, θα αναβαθμιστεί ο Δήμος μας.

- 5) Βεβαίως! Οι χώροι πρασίνου είναι εν γενεί μικρής εκτάσεως σε ολόκληρη την Αττική. Σαφώς και η αξιοποίηση των εκτάσεων που καταλάμβαναν οι φυλακές, θα δημιουργήσουν έναν πράσινο παράδεισο εντός του Κορυδαλλού.
- 6) Υπάρχει σαν σκέψη η δημιουργία μιας τέτοιας πλατφόρμας. Με κάθε μέσο είτε ηλεκτρονικό είτε διά ζώσης κάθε πολίτης μπορεί να εκφράσει την άποψή του. Τα δημοτικά συμβούλια είναι ανοιχτά για όλους τους συμπολίτες. Όλοι είναι ευπρόσδεκτοι να διατυπώσουν τις προτάσεις τους.

5.3 Κυριάκος Τζέρπος - Αντιδήμαρχος Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης, Νέας Γενιάς και Μεταναστευτικής Πολιτικής

1. Το εγχείρημα αυτό αποτελεί για εμάς ένα στοίχημα που είμαστε σίγουροι ότι θα κερδηθεί. Από καθημερινές διερευνητικές συνομιλίες με τους συμπολίτες μας, οι περισσότεροι έδειξαν να το αγκαλιάζουν θετικά. Άλλωστε αποτελεί έναν πόθο ετών για όλο τον Δήμο. Όσον αφορά τις επιχειρήσεις περίξ των φυλακών, θεωρούμε ότι οι περισσότερες θα προσαρμοστούν γρήγορα και εύκολα, ενώ πολλές από αυτές προσβλέπουν ήδη σε αυτή τη απομάκρυνση για μεγαλύτερα κέρδη. Ένα θετικό γεγονός που συντέλεσε στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής των φυλακών είναι η πρόσφατη δημιουργία του σταθμού του μετρό, όπου μπορούν πια να επισκεφτούν την περιοχή εύκολα και οι όμοροι Δήμοι με συνέπεια περισσότερους πελάτες και μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη.
2. Δεν θεωρώ ότι θα αλλοιωθεί ιδιαιτέρως η ταυτότητα του Δήμου. Αντιθέτως, επειδή μέχρι τώρα η αναφορά στις φυλακές έφερνε αρνητικούς συνειρμούς, πιστεύω ότι θα υπάρξει ανακούφιση από πλευράς των δημοτών και αναβάθμιση του χαρακτήρα της περιοχής. Ως πρόταση, ο Δήμος θέλει να φτιάξει ένα σχετικό μνημείο και να τοποθετηθεί μια πλακέτα με μια σύντομη αναφορά στην ιστορία των φυλακών.
3. Το ένα δεν αναιρεί το άλλο. Κάλιστα μπορούν να συνυπάρξουν και τα δύο. Η δημιουργία «mall» πράγματι έχει τεθεί ως ιδέα, αλλά θεωρούμε ότι αν πραγματοποιηθεί θα δράσει ως μαγνήτης για την προσέλκυση και πολλών άλλων μικρότερων επιχειρήσεων.
4. Αποτελεί γεγονός. Μελέτες που έχουν γίνει παλιότερα, συνηγορούν σε αυτό.
5. Είναι η καταλληλότερη έκταση για εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων. Μάλιστα, σε πρόσφατο συνέδριο της TedX για το περιβάλλον μάς προτάθηκαν εφαρμογές και υπομνήματα για να διεκδικήσουμε επιχορηγήσεις από την ΕΕ.
6. Δεν υπάρχει επακριβώς τέτοια πλατφόρμα, αλλά στην ιστοσελίδα του Δήμου μπορεί κάποιος να συμπληρώσει τη φόρμα επικοινωνίας και να προβάλλει τις ιδέες του και τις προτάσεις για τη βελτίωση του Δήμου.

6. Προτάσεις για Πολιτισμική Ανάπτυξη

Οι προτάσεις για την πολιτισμική ανάπτυξη του Δήμου Κορυδαλλού κινούνται σε δύο παραμέτρους. Αφενός, στην αναζήτηση πολιτιστικών δραστηριοτήτων αναψυχής και αξιοποίησης των τοπικών πόρων με σκοπό την αναβάθμιση της πολιτιστικής ταυτότητας του Δήμου και των πολιτών του. Και αφετέρου προσβλέπουν στην τόνωση της εμπορικής και τοπικής αγοράς με την παράλληλη προσέλκυση επενδυτών και επισκεπτών. Η αστική ανάπλαση των φυλακών Κορυδαλλού δεν αποτελεί απλώς μια δραστηριότητα αξιοποίησης της εκτάσεως, αλλά διαδραματίζει έναν πολυπρισματικό και σύνθετο ρόλο. Δεδομένου τούτου, η σωστή ανάπλαση και η δημιουργία σημαντικών εγκαταστάσεων θα καταστήσει ανταγωνιστική την περιοχή και θα

αποτελέσει μια δυναμική, εξελισσόμενη και αναπτυσσόμενη βιομηχανία αναβαθμίζοντας την πόλη και την τοπική κοινωνία λειτουργικά, πολιτιστικά, κοινωνικά και οικονομικά.

Εικόνα 9 Πρόταση Ανάπλασης της έκτασης των πρώην γυναικείων φυλακών Κορυδαλλού. Αντλήθηκε από iefimerida.gr

6.1 Απομάκρυνση Παλαιών Κτιρίων

Κατά πρώτον, βασική και αναγκαία προϋπόθεση για την πολιτισμική ανάπτυξη και προώθηση του Δήμου Κορυδαλλού αποτελεί η **απομάκρυνση όλων των παλαιών κτισμάτων και εγκαταστάσεων**. Η χρήση των παλαιών κτιρίων είναι ασύμφορη για δύο λόγους, αφενός διότι είναι πολυκαιρισμένα και μη καταλλήλως συντηρημένα, αφού ως αναφέρθηκε λειτούργησαν το 1967 και πολυχρησιμοποιήμενα καθότι αντί των 600 κρατουμένων, αυτή τη στιγμή οι φυλακισμένοι είναι πλέον των 2.200 ατόμων. Αφετέρου, η αρχιτεκτονική του κτιρίου δεν χρήζει κάποιας ιδιαίτερης τεχνοτροπίας, συμβολισμού ή καλαισθησίας με αποτέλεσμα η αναπαλαίωση τους να καθίσταται πολυδάπανη, χρονοβόρα και αλυσιτελής. Διά αυτούς τους λόγους είναι προτιμότερο η μη δέσμευση και διατήρηση των κτιρίων, ώστε να μην περιορίζει ρυμοτομικά την ανάπλαση και τα σχέδια αειφόρου ανάπτυξης του Δήμου.

6.2 Εκσκαφές - Δημοτικός Χώρος Στάθμευσης

Σε ορισμένα μέρη που θα είναι εφικτό βάσει των μέχρι στιγμής προτάσεων, θα ήταν λειτουργικό και οικονομικά προσοδοφόρο η υπογειοποίηση μέρους των φυλακών με σκοπό τη δημιουργία **δημοτικού χώρου σταθμεύσεως** καθόσον η πλειονότητα των δημοτικών κτιρίων και υπηρεσιών βρίσκεται στον ευρύτερο χώρο του σωφρονιστικού καταστήματος. Η δημιουργία του εν λόγω χώρου θα προσδώσει σημαντική βελτίωση στην καθημερινότητα του δημότη, εφόσον θα διευκολυνθεί η εύρεση στάθμευσης και η εξυπηρέτηση των πολιτών στο κέντρο του Κορυδαλλού, ενώ παράλληλα θα αυξηθούν σημαντικά τα έσοδα του Δήμου με ένα συμβολικό για την ημερήσια στάθμευση αντίτιμο.

Πέραν τούτου, δέον καθίσταται η υλοποίηση **αρδευτικού, υδρευτικού, αποστραγγιστικού και αποχετευτικού συστήματος**, ώστε ο χώρος να είναι τεχνικά κατάλληλος για την αποφυγή οιοδήποτε καιρικού φαινομένου. Επιπλέον, θα ήταν χρήσιμη η δημιουργία ανισόπεδων επιφανειών για τη βέλτιστη ανάπτυξη του χώρου. Και τέλος, αδήριτη ανάγκη είναι η εκσκαφή σημείων για την **τοποθέτηση φωτιστικών και καλλωπιστικών φυτών**.

6.3 Πράσινες Υποδομές - Φύτευση

Το αστικό πράσινο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αναβάθμιση του αστικού τοπίου και τη βελτίωση της ζωής των κατοίκων. Η δημιουργία **πράσινων τόπων** μέσα στον αστικό ιστό βελτιώνει το μικροκλίμα της περιοχής, αυξάνει την αστική βιοποικιλότητα του τόπου, επιδρά θετικά στην ψυχοσύνθεση των κατοίκων, ενισχύεται η αλληλεπίδραση με τη φύση και συμβάλλει καταλυτικά στην δημόσια υγεία. Στον αντίποδα, περιορίζεται η ηχορύπανση, τα υψηλά επίπεδα αερίων ρύπων και εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, μειώνεται το άγχος και βελτιώνεται η ψυχολογία. Οι χώροι αυτοί για να λειτουργήσουν ως ενιαίο σύνολο και σε συνάρτηση με την πόλη θα πρέπει να δημιουργηθούν ως πράσινες υποδομές (Tzoulas, 2007), ώστε να συνδεθούν αρρήκτως με τον αστικό ιστό που τις διατρέχει. Κατ' αυτόν τον τρόπο, συνδυάζονται έντονες συλλογικές χρήσεις με παράλληλη ανάπτυξη οικολογικών δικτύων.

Η **δενδροφύτευση** σε κάθε περιοχή θα πρέπει να ακολουθεί κάποιες προϋποθέσεις ανάλογα με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της και τις συνθήκες του κλίματος. Η σημασία των συστημάτων αστικού πρασίνου είναι τοπιολογική, οικολογική και κοινωνική. Η τοπιολογική έγκειται στη βελτίωση του αισθητικού περιβάλλοντος, η οικολογική στο γεγονός ότι αποτελούν σημαντικούς ρυθμιστές του μικροκλίματος και η κοινωνική σχετίζεται κυρίως με την αναψυχή. Ενδεικτικά, πέραν του καλλωπισμού θα πρέπει να ικανοποιεί τις ανάγκες για σκιά, περίφραξη, μείωση του θορύβου, απορρόφηση της ποσότητας νερού των βροχοπτώσεων ή της έντασης του ανέμου και να λειτουργεί σαν αστικός πνεύμονας βελτιώνοντας την ατμοσφαιρική ρύπανση μέσα σε ένα πυκνοκατοικημένο αστικό ιστό όπως είναι ο Δήμος Κορυδαλλού.

Για να επιτευχθεί σκίαση το καλοκαίρι και ηλιασμός το χειμώνα, θα πρέπει η επιλογή των φυτών που θα διαλεχθούν να γίνει από εγνωσμένου κύρους και καταρτισμένους γεωπόνους με σκοπό τη βέλτιστη τοποθέτηση και διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου. Τα φυτικά είδη που θα επιλεγούν θα πρέπει να είναι ανθεκτικά στις κλιματολογικές συνθήκες και να έχουν γρήγορη ανάπτυξη. Ενδεχομένως, στους καθιστικούς χώρους να χρησιμοποιηθούν φυλλοβόλα δέντρα και θάμνοι όπως Χαρουπιά, Δαφνοκέρασος, Μαόνια, Πιττόσπορο (Αγγελική) και Κουτσουπιά (Κότσικας). Από την άλλη μεριά, περιμετρικά του χώρου θα ευδοκίμουσαν ως ηχομονωτικά ή ανεμοθραύστες το Λιγούστρο, η Δάφνη, το Βιβούρνο, το Κυπαρίσσι και η Τούγια. Όσο για αρωματικά, καλλωπιστικά φυτά που συνάμα είναι ανθεκτικά στην ατμοσφαιρική ρύπανση είναι η Μανόλια, το Δεντρολίβανο, ο Χειμωνανθός, η Λεύκη, η Πεύκη και η Πικροδάφνη.

Εικόνα 10 (Πάνω) Πιττόσπορο για καθιστικούς χώρους. Αντλήθηκε από kirogeorgiki.gr

Εικόνα 11 (Αριστερά Κάτω) Κυπαρίσσια για ηχομόνωση. Αντλήθηκε από votaniki.gr

Εικόνα 12 (Δεξιά Κάτω) Μανόλια για καλλωπισμό. Αντλήθηκε από georponoi.gr

6.4 Διαδρομές, Πλακοστρώσεις και Πρόσβαση σε Ευπαθείς Ομάδες

Ως αναφέρθηκε ανωτέρω η συνολική έκταση των φυλακών είναι περίπου 130 στρέμματα. Όταν η εν λόγω έκταση επιστρέψει πίσω στον Δήμο θα πρέπει να ξεκινήσουν οι μελέτες για τη διαμόρφωσή της. Σε αυτές ένα βασικό μέλημα είναι η **δημιουργία διαδρομών** με σκοπό την ομαλή διέλευση των πεζών. Οι διαδρομές αυτές θα πρέπει να διασχίζουν την έκταση κατά μήκος και πλάτος με τέτοιο τρόπο, ώστε να υπάρχουν κάποιες κεντρικές αρτηρίες που να οδηγούν σε σημεία ενδιαφέροντος όπως γυμναστήρια, Δημαρχείο ή μετρό και παράλληλα να υπάρχουν μικρότεροι παράδρομοι που να οδηγούν σε ανοίγματα που κάποιος θα μπορεί να ξαποστάσει, σε ειδικά διαμορφωμένα πάρκα σκύλων και εν γένει ζώων, σε φυσιολατρικές γωνίες και σε χώρους αναψυχής ώστε να μην ερημώσει η περιοχή και αντί για πολιτιστικό χώρο μετατραπεί σε χώρο με αυξημένη εγκληματικότητα, παραβατικότητα, σε πάρκο χωματερή και εγκαταλελειμμένο, όπως δυστυχώς έχει μετατραπεί το πάρκο Τρίτση στο Ίλιον. Χρήσιμο και ενδεδειγμένο για μια πράσινη πόλη είναι η δημιουργία ειδικής διαμορφωμένης **ποδηλατικής διαδρομής** που θα μπορούν να κινηθούν ποδήλατα, ηλεκτρικά πατίνια, skate και όλων των παρόμοιων ειδών οχήματα.

Όσον αφορά τις **πλακοστρώσεις**, θα πρέπει να έχουν αντιολισθητική και ομαλή επιφάνεια για την αποφυγή και τη μείωση ατυχημάτων. Ενδεχομένως, η επιλογή κάποιου φυσικού, πολύχρωμου και συνάμα παραδοσιακού λίθου, να προσδώσει αισιοδοξία και χρώμα στο μονότονο, ψυχρό αστικό τοπίο. Απαραίτητο καθίσταται για να μην αποκλειστεί κάποιος πολίτης από τα δημόσια αγαθά και υπηρεσίες, η διαμόρφωση της νέας εκτάσεως να γίνει φιλική και **προσβάσιμη για όλες τις ευπαθείς κατηγορίες**. Οι πλακοστρώσεις θα πρέπει να φτιαχτούν με τέτοιο τρόπο, ήτοι σε ράμπες ή σε ανισόπεδες επιφάνειες δίχως την ύπαρξη σκαλοπατιών με σκοπό την εξυπηρέτηση ανθρώπων με κινητικά προβλήματα, γονέων με παιδιά, ιδίως σε βρεφικά καροτσάκια και της τρίτης ηλικίας. Θα πρέπει να μελετηθούν ειδικές διαδρομές για τους τυφλούς ή ανθρώπους με προβλήματα όρασης με ειδικές πλάκες που θα οδηγούν σε ασφαλείς διαδρομές κατά τη διέλευση τους από την πρώτη έκταση των φυλακών.

Εικόνα 13 (Αριστερά) Ποδηλατόδρομος. Αντλήθηκε από greenagenda.gr

Εικόνα 14 (Δεξιά) Ράμπες για άτομα με κινητικά προβλήματα. Αντλήθηκε από bibikasspecial.com

6.5 Κατασκευές και Εγκαταστάσεις

Η σημασία των δημόσιων υπαίθριων και κλειστών χώρων είναι πολύπλευρη, καθώς προσφέρονται δυνατότητες για άθληση, κοινωνική ανάπτυξη, παιχνίδι και ξεκούραση. Διαμορφώνονται νέες προοπτικές για γόνιμη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου μέσα από την άθληση, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την επαφή με την φύση. Οι απελευθερωμένες εκτάσεις του παλαιού καταστήματος κράτησης δύνανται να χρησιμοποιηθούν σε πλείονες τομείς όπως:

6.6 Αθλητισμός

6.6.1 Κολυμβητήριο

Μια βασική έλλειψη στο Δήμο Κορυδαλλού αποτελεί η **απουσία Κολυμβητηρίου**. Το έργο υποδομής αυτό έχει ζητηθεί πολλάκις από τους κατοίκους της περιοχής για τη βελτίωση της αθλητικής ζωής των δημοτών και ταυτόχρονα της διεύρυνσης των παροχών εκ μέρους του Δήμου. Το εν λόγω έργο αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο έγκρισης κατασκευής⁸. Θα πραγματοποιηθεί στο χώρο των 88 στρεμμάτων, ήτοι στον χώρο που βρίσκεται πέριξ των φυλακών. Το έργο εντάσσεται στον γενικότερο προγραμματισμό της δημοτικής αρχής για την ανάπτυξη των αθλητικών υποδομών, που έχουν ανάγκη οι δημότες και η νεολαία της πόλης. Πρόκειται για ένα σύγχρονο κλειστό κολυμβητήριο με διαφορετικές πισίνες ανάλογα με την ηλικία, είτε ενηλίκων, είτε ανηλίκων. Ενδεικτικό θα ήταν το κολυμβητήριο να αποκτήσει εγκαταστάσεις για θερμαινόμενες πισίνες ώστε το νερό να είναι ανεκτό για ευαίσθητες επιδερμίδες όπως και για το δέρμα βρεφών. Μια, επιπλέον, πρόταση που απαραίτητως θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν είναι η πρόσβαση και η χρήση του χώρου από ΑμεΑ και από άτομα με κινητικά προβλήματα. Θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη για γερανό που θα διευκολύνει με ασφάλεια την είσοδο και την έξοδο από την πισίνα και ειδικές ράμπες για πρόσβαση στα αποδυτήρια του κολυμβητηρίου.

Εικόνα 15 Ειδικό αναβατήριο για ΑμεΑ. Αντλήθηκε από amarysia.gr

6.6.2 Πίστες και Διάδρομοι - Εξωτερικά Όργανα Εκγύμνασης – Εσωτερικοί Χώροι για Αθλήματα

Μια ιδέα, εισέτι, για να προσελκύσει ο Δήμος τη νεολαία είναι η δημιουργία ειδικά διαμορφωμένων, **οργανωμένων πιστών και διαδρομών**, είτε χωμάτων είτε με ειδικό τάπητα για όλα τα είδη ποδηλάτου, όπως παιδικά, MTB, BMX, πατίνια (rollers) και balance bikes. Λόγω του ότι ήδη υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή των 88 στρεμμάτων γήπεδα ποδοσφαίρου, μπάσκετ, βόλεϊ, τένις, καθώς και γυμναστήρια ρυθμικής και ενόργανης, για τη συμπλήρωση των υπαρχόντων εγκαταστάσεων θα ήταν πρόσφορο να δομηθούν εντός του χώρου των φυλακών ένας προπονητικός τοίχος για τένις ή ποδόσφαιρο και τοίχος αναρρίχησης πάντοτε με την καθοδήγηση των κατάλληλων εκπαιδευτών, να φτιαχτεί γήπεδο μίνι γκολφ και ring rpong και, τέλος, να εμπλουτισθούν τα υπάρχοντα εξωτερικά όργανα γυμναστικής.

Στο πλαίσιο του νεωτερισμού και της εκσυγχρόνισης, θα μπορούσε να οικοδομηθεί με ευρωπαϊκά κονδύλια **γήπεδο Κέρλινγκ (curling)**, το οποίο, καίτοι αποτελεί ολυμπιακό άθλημα, είναι εν τούτοις παντελώς άγνωστο στη χώρα μας. Κατόπιν, θα μπορούσε να υπάρχει μια άλλη αίθουσα πολλαπλών χρήσεων που εναλλάξ θα φιλοξενεί σκακιστική λέσχη, λέσχη μπριτζ (bridge) ή σουντόκου (sudoku). Κατ' αυτόν τον τρόπο θα βελτιωθούν και θα επεκταθούν οι αθλητικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες των δημοτών. Σε κάθε περίπτωση, μείζονα προτεραιότητα θα πρέπει να είναι η ημερήσια, τακτική καθαριότητα, φύλαξη και συντήρηση όλων των αθλητικών εγκαταστάσεων ώστε να μην φθαρούν και απαξιωθούν.

⁸ Αντλήθηκε από <https://www.oapkorydallos.gr/sports/kolymvitirio.php>

6.7 Πολιτισμός – Πολιτιστικό Κέντρο

6.7.1 Καλλιτεχνική Γωνιά

Στον χώρο των παλαιών φυλακών θα πρέπει να ιδρυθεί **πολιτιστικό κέντρο** που να προωθεί πληθώρα εκδηλώσεων, δράσεων και μαθημάτων. Ο Δήμος του Κορυδαλλού, όπως και κάθε Δήμος πρέπει να είναι πολυπολιτισμικός, ήτοι να εμβαθύνει στις ρίζες, ήθη, έθιμα και παραδόσεις, ενώ παράλληλα θα μεταδίδει νεωτεριστικές ιδέες, τάσεις και αντιλήψεις. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την πολιτιστική μόρφωση και διαπαιδαγώγηση.

Ειδικότερα, τη δημιουργία **καλλιτεχνικής γωνιάς**, η οποία θα περιλαμβάνει ζωγραφική, φωτογραφία, χαρακτική, γλυπτική, κόσμημα, αιογραφία, ψηφιδωτό, βιτρό, κεραμική, χειροτεχνία, κέντημα παραδοσιακών βελονιών, πλέξιμο και ντεκουπάζ. Όλα αυτά τα αντικείμενα μάθησης έχουν ως σκοπό την προσφορά μέσα από την καλλιτεχνική έκφραση. Διά αυτών των τμημάτων δεν θα αναπτυχθούν οι πολίτες μόνο πνευματικά και επιμορφωτικά, αλλά παρέχεται και η δυνατότητα για όσους το επιθυμούν να τα χρησιμοποιήσουν για ενίσχυση και βελτίωση των οικονομικών τους πόρων, ή και βιοποριστικά. Επίσης, χρήσιμο θα ήταν να σχηματισθούν τμήματα μαθημάτων και σεμιναρίων μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής για όλες τις ηλικίες, ακόμη και για μαθητές, τα οποία θα μνήσουν τους συμμετέχοντες σε νέες, ευεργετικές διατροφικές συνήθειες και παράλληλα θα εμπλουτίζουν διατροφικά τα αγαπημένα τους πιάτα για να απολαμβάνουν ποιοτικότερη θρέψη. Ειρήσθω εν παρόδω, τα παρασκευάσματα που φτιάχνονται μπορούν να προσφερθούν στα κοινωνικά συσσίτια του Δήμου.

Εικόνα 16 Δημιουργικό Κέντρο. Αντλήθηκε από zografizo.gr

6.7.2 Μουσική – Χοροί – Θέατρο

Εκτός των εικαστικών τμημάτων, θα πρέπει εισέτι να δημιουργηθούν και **τμήματα μουσικών σπουδών**. Αυτά θα περιλαμβάνουν χορωδία, μουσική προπαιδεία, μουσική εκμάθηση οργάνων, παραδοσιακών, βυζαντινών και σύγχρονων, όπως λόγου χάριν σαντούρι, κανονάκι και ηλεκτρική κιθάρα αντιστοίχως. Παράλληλα, ενδεδειγμένη θα ήταν η σύσταση **χορευτικών συγκροτημάτων** όλων των ειδών, από παραδοσιακούς μέχρι λατινοαμερικάνικους, σύγχρονους, ή κλασικούς. Αναγκαία, ωσαύτως, καθίσταται και η **ίδρυση θεατρικής ομάδας** του Δήμου ώστε να απελευθερώσουν οι συμμετέχοντες - ηθοποιοί τον εσωτερικό τους κόσμο και μέσω του ρόλου και της ταύτισης με το χαρακτήρα που υποδύονται να γίνουν ένα άλλο άτομο με διαφορετικούς στόχους και προοπτικές. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα συνδυάζονται άρρηκτα η μουσική, ο χορός, το θέατρο και οι εικαστικές τέχνες μέσα σε ένα πολυχώρο Πολιτισμού και Δημιουργίας.

Εικόνα 17 (Αριστερά) Χορευτικό Συγκρότημα. Αντλήθηκε από eniabest.gr

Εικόνα 18 (Δεξιά) Θεατρική Ομάδα. Αντλήθηκε από google.gr

6.7.3 Λέσχη Λογοτεχνίας – Χώρος Λαογραφίας

Ως δράση νεωτερισμού στην κατηγορία του πολιτισμού, προτείνεται η **σύσταση λέσχης λογοτεχνίας και φιλοσοφικών αναζητήσεων**, κινηματογραφική λέσχη με αφιερώματα και θεματικές βραδιές, λαογραφικού τμήματος και βραδιών ποίησης που θα πραγματοποιούνται στον ευρύτερο χώρο της βιβλιοθήκης. Επιπλέον, θα μπορούσε να παραχωρηθεί ένας χώρος με ελεύθερη είσοδο, στον οποίο ο κάθε δημότης εάν το επιθυμεί θα μπορεί να παραχωρήσει παλαιά αντικείμενα-αντίκες και φωτογραφίες που βρίσκονταν στην κατοχή της οικογένειάς του, όπως ορειχάλκινα ταψιά και τηγάνια, παλιά πιάτα και εν γένει οικιακά σκεύη, αργαλειό και παλιές ραπτομηχανές, σίδερα με κάρβουνο για σιδέρωμα, και σκεύη μαγειρικής. Ακόμη, επειδή ο Κορυδαλλός ήταν παλιά μια περιοχή για ανθρώπους του μόχθου και του μεροκάματου, η πλειοψηφία των κατοίκων ήταν τεχνίτες. Θα ήταν σκόπιμο ο Δήμος να κάνει μια συλλογή αντικειμένων και εργαλείων των επαγγελματιών που έχουν εκλείψει σήμερα, ώστε να υπάρχει μια σύνδεση με το παρελθόν, τις ρίζες της περιοχής και τις μνήμες του τόπου.

Σημειωτέον δε, για την παρουσίαση όλων των ως άνω δράσεων και μαθημάτων που θα λάβουν χώρα, απαραίτητο είναι να γίνει διαμόρφωση χώρων ή αίθριων, που θα μπορούν να εκτεθούν οι δημιουργίες και τα καλλιτεχνήματα των εκπαιδευόμενων, θεατρικά δρώμενα, συναυλίες και διαλέξεις. Η ύπαρξη των χώρων αυτών είναι σκόπιμη αφενός για να αναδείξει τη δουλειά των εκθετών και αφετέρου για την προσέλκυση νέων μαθητών. Οι χώροι έκθεσης είναι σημαντικό να τοποθετηθούν σε εμφανή σημεία και «περάσματα», διάσπαρτα σε πληθώρα εγκαταστάσεων ακόμη και δίπλα σε καφετέριες ώστε παρεμπιπτόντως να προσεγγίσουν και να δελεάσουν τους περαστικούς. Ομοιοτρόπως, όταν ο καιρός το επιτρέπει, καθώς και τους θερινούς μήνες πολλά από τα μαθήματα και τα δρώμενα θα μπορούσαν να πραγματοποιούνται σε εξωτερικούς χώρους για την εναρμόνισή τους με το περιβάλλον, όπως αυτή είναι και η αρχαιοελληνική μας παράδοση και φιλοσοφία.

6.7.4 Δημιουργία Μουσείου Μνήμης

Ο Δήμος του Κορυδαλλού έχει ταυτιστεί με το μεγαλύτερο σωφρονιστικό κατάστημα κράτησης της Ελλάδος για περίπου μισό αιώνα. Αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της μακρόχρονης ιστορίας του. Γι' αυτόν το λόγο, μείζονος σημασίας είναι η δημιουργία εκθεσιακού χώρου με φωτογραφικό και οπτικοακουστικό υλικό από τη δημιουργία των φυλακών το 1961 έως και σήμερα. Δέον είναι να κατασκευαστεί ένα μνημείο μνήμης με ενθυμητική στήλη. Επιπροσθέτως, θα μπορούσε να

διατηρηθεί ένα μικρό μέρος ή τοίχιο κατ' αντιπαραβολή με το τείχος του Βερολίνου, όπου θα συμβολίζει την ύπαρξη των φυλακών σε αυτό το σημείο.

6.7.5 Πάρκο Ζώων

Τέλος, μια ιδιαίτερη κατηγορία πολιτισμού είναι η μέριμνα για τους τετράποδους φίλους μας. Προτείνεται η δημιουργία **πάρκου ζώων**, φυλασσόμενου και περιφραγμένου, ως εκτέθηκε και ανωτέρω που θα περιλαμβάνει ειδικές εγκαταστάσεις με παιχνίδια και όργανα που εκτός από τη ψυχαγωγία, θα τα βοηθήσουν στην εξάσκηση και εκγύμνασή τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το κατοικίδιο μπορεί να ασκηθεί σωστά και να αποκτήσει υγιή φυσική κατάσταση, όπως εξοικείωση και κοινωνικοποίηση με άλλα κατοικίδια, νέες μυρωδιές και περιβάλλοντα⁹. Επιπλέον, καλό θα ήταν να υπάρχουν καναπεδάκια και κιόσκια για τους ιδιοκτήτες και συνοδούς, ώστε να μπορούν και αυτοί να χαλαρώσουν όσο θα παίζει το τετράποδο. Ο χώρος αυτός θα περιλαμβάνει διάσπαρτα ποτίστρες, καθώς και αυτόματους πωλητές-ταΐστρες που θα επιφέρει πρόσοδο στο Δήμο.

Εικόνα 19 Πάρκο Σκύλων στο Μαρούσι. Αντλήθηκε από rupriespark.gr

6.8 Κοινωνική Πολιτική

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στα όρια των αρμοδιοτήτων της, καλείται να αναλάβει πρωτοβουλίες ενίσχυσης των πολιτών και της τοπικής κοινωνίας με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών που θα στοχεύουν κατά πρώτον στον συντονισμό των υφιστάμενων, στην εκπόνηση και στην υλοποίηση νέων **προγραμμάτων κοινωνικού χαρακτήρα** από τον Δήμο που θα ανταποκρίνονται στα αιτήματα των ευπαθών κοινωνικών ομάδων του πληθυσμού όπως παιδιά, νέοι-έφηβοι, υπερήλικες, ΑμεΑ, και χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών. Κατά δεύτερον δε, στη δυναμική τους ένταξη-επανάταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή συμβάλλοντας ουσιαστικά στην ανάπτυξη και αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους.

6.8.1 Πρότυπος Παιδικός Σταθμός – Εργαστήριο Κηπουρικής

Στην ευρύτερη περιοχή των φυλακών ως αναφέρθηκε στεγάζονται πληθώρα βρεφονηπιακών σταθμών και νηπιαγωγείων. Παρ' όλα αυτά, θα ήταν καινοτόμο να συσταθεί ένας «**πρότυπος σταθμός**» για βρέφη και νήπια, όπου θα εφαρμόζονται εναλλακτικές μέθοδοι διαπαιδαγώγησης. Ειδικότερα, θα μπορούσαν να υπάρξουν εργαστήρια οικολογικής ευαισθητοποίησης και πειραματισμού με σκοπό τη γνωριμία με τη φύση, μιας και ένα μεγάλο μέρος των πρώην φυλακών θα καλύπτεται από πράσινο. Παράλληλα, θα μπορούσε να υπάρχει **εργαστήριο κηπουρικής** ώστε να ενδυναμωθεί η οικολογική τους συνείδηση μέσα από την πρακτική εφαρμογή και επαφή. Μάλιστα, όταν το επιτρέπουν οι καιρικές συνθήκες δέον θα ήταν να διεξαχθεί το μάθημα σε εξωτερικό χώρο μέσα στη φύση ώστε να εξασφαλίζεται η αρμονική ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών από το κλίμα ελευθερίας και ασφάλειας.

⁹ Αντλήθηκε από <https://www.savoirville.gr/5-parka-skulous-athina/>

6.8.2 Οικο-Παιδότοπος

Επιπροσθέτως, για την ψυχαγωγία και την ενημέρωση των παιδιών για θέματα οικολογίας, αποτελεσματική θα ήταν η δημιουργία μιας πρωτοποριακής, **εναλλακτικής παιδικής χαράς**, όπου κύριος στόχος είναι η προστασία του περιβάλλοντος, η ανάγκη αξιοποίησης της ανακύκλωσης στην καθημερινή ζωή και η εν γένει ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης μέσα από το παιχνίδι. Η ενημέρωση των μαθητών για θέματα ανακύκλωσης και προστασίας περιβάλλοντος, σε ένα καταπράσινο χώρο που έχει ποικίλα είδη δέντρων και φυτών, καθοδηγεί τους μικρούς μας φίλους να γνωρίσουν, να αγαπήσουν και να σεβαστούν τη φύση.

6.8.3 Μεικτές Παιδικές Χαρές

Τα όργανα της παιδικής χαράς θα πρέπει να είναι συγκεντρωμένα και να έχουν διάφορα επίπεδα δυσκολίας ανάλογα με την ηλικία, καθώς και να πληρούν όλους τους κανόνες ασφαλείας. Το δάπεδο να είναι ανάγλυφο ώστε να αποτρέπονται πιθανοί τραυματισμοί και τα υλικά να είναι μη τοξικά και φιλικά προς το περιβάλλον. Ειδική μέριμνα είναι αναγκαίο να ληφθεί για τα παιδιά με ειδικές ή κινητικές ανάγκες (ΑμεΑ). Εν τούτοις, τα παιχνίδια δέον καθίσταται να είναι ανάμεικτα, ήτοι ειδικά διαμορφωμένα για αμαξίδια, καθώς και κανονικά, ώστε να μην παρουσιαστούν φαινόμενα περιθωριοποίησης και απόρριψης.

6.8.4 Πάρκο Περιβαλλοντολογίας και Ανακύκλωσης

Για να ευαισθητοποιήσει ο Δήμος τόσο τους μαθητές όσο και τις οικογένειές τους, απαραίτητο θα ήταν να δημιουργηθεί ένα **πάρκο «περιβαλλοντολογίας και ανακύκλωσης»** με στόχο την γνωριμία, την συνειδητοποίηση της αξίας της και τους τρόπους που επιτυγχάνεται. Δέον θα ήταν να τοποθετηθούν «σπιτάκια ανακύκλωσης» σε ένα οργανωμένο χώρο, αλλά κυρίως να υπάρχουν διάσπαρτα μικροί κάδοι διαχωρισμού απορριμμάτων (πλαστικά, γυαλί ή χαρτί). Έτσι, θα αναγνωρίσουν όλοι οι δημότες, μικροί και μεγάλοι, την καταστροφή που υφίσταται η φύση, και ότι με τις προσπάθειες και τις δράσεις αυτές όλοι μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της ρύπανσης, στην εξοικονόμηση υλικών και ενέργειας. Από τη θεωρία, είναι καλύτερη η πράξη, γι' αυτό το λόγο μπορεί να φτιαχτεί ένα μικρό διαδραστικό πάρκο ανακύκλωσης με παιχνίδια που διαπαιδαγωγούν και διαπλάθουν περιβαλλοντική συμπεριφορά όπως μίνι-μπάσκετ ανακύκλωσης, πετώντας στο σωστό κάδο τα απορρίμματα.

Εικόνα 20 Πάρκο Ανακύκλωσης & Περιβαλλοντικής Αγωγής στο Ηράκλειο Αττικής. Αντλήθηκε από real.gr

6.8.5 Πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής

Ένα ακόμη εκπαιδευτικό και ωφέλιμο πάρκο που θα μπορούσε να ενταχθεί στο σύνολο του χώρου των φυλακών είναι το «**Πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής**». Τα παιδιά διδάσκονται το σεβασμό στη ζωή μέσω της πρακτικής εξάσκησης σε θέματα οδικής ασφάλειας. Μαθαίνουν τις βασικές αρχές

της κυκλοφοριακής αγωγής, τα σήματα του ΚΟΚ, πως πρέπει να συμπεριφέρονται ως πεζοί, ποδηλάτες, αλλά και ως επιβάτες σε οχήματα και μέσα μαζικής μεταφοράς με βιωματικό τρόπο και προσωπική συμμετοχή¹⁰.

Εικόνα 21 Πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής Ηράκλειο Αττικής. Αντλήθηκε από dikeh.gr

6.8.6 Συμβουλευτικός Σταθμός – Σχολή Γονέων

Μια απαραίτητη υποδομή που θα πρέπει να υλοποιηθεί στις εγκαταστάσεις των παλαιών φυλακών Κορυδαλλού είναι η σύσταση και η λειτουργία «**Συμβουλευτικού Σταθμού**». Το κέντρο θα απαρτίζεται από έμπειρους ψυχολόγους, παιδοψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς και λογοθεραπευτές για μαθησιακές δυσκολίες με σκοπό την παράλληλη στήριξη για νέους και εφήβους. Συγχρόνως, θα πρέπει να υπάρχει εξειδικευμένο τμήμα που θα διοργανώνει ενημερωτικές ημερίδες και θα μπορεί να παρέχει αρωγή και στήριξη, όταν του ζητηθεί για θέματα όπως σχολική βία, εκφοβισμός (bullying), κοινωνικές παθήσεις όπως ο ρατσισμός και κοινωνικές διακρίσεις. Σε συνδυασμό με τα προγράμματα για τους νέους, δέον θα ήταν να ιδρυθεί και «**Σχολή Γονέων**», όπου θα αφορά την κατανόηση, στήριξη και ενδυνάμωση του ρόλου του γονέα, κυρίως στις μονογονεϊκές οικογένειες, στη σύγχρονη πραγματικότητα με σκοπό τη βελτίωση της επικοινωνίας στην οικογένεια¹¹.

6.8.7 Τρίτη Ηλικία

Η τρίτη ηλικία αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι κοινωνικής πολιτικής. Καίτοι υπάρχουν αρκετά ΚΑΠΗ στον Δήμο Κορυδαλλού, αυτά δεν επαρκούν διότι αυξάνεται συνεχώς ο αριθμός των συμμετεχόντων και λόγω του ότι βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους, η οποία είναι δύσκολο να διανυθεί από τους ηλικιωμένους, θα ήταν αποτελεσματικό να δημιουργηθεί ένα **καινούργιο ΚΑΠΗ** εντός των εκτάσεων των φυλακών. Επειδή ως αναφέρθηκε θα κατασκευαστούν πολυχώροι πολιτισμού, η γειτνίασή τους με ένα ΚΑΠΗ θα προσδώσει πολλά πλεονεκτήματα, διότι θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολλοί χώροι από τους ηλικιωμένους για δραστηριότητες προσαρμοσμένες στο πρόγραμμά τους όπως γυμναστήρια και προγράμματα εκγύμνασης, εκμάθησης χορών, χορωδία, θεατρική σκηνή, κινηματογράφος, χειροτεχνίες κ.λπ. Σκοπός του όλου εγχειρήματος είναι οι ηλικιωμένοι να παραμείνουν ενεργά μέλη της κοινότητας και της κοινωνίας εν γένει.

¹⁰ Αντλήθηκε από <https://www.dikeh.gr/domes/parko-kykloforiakis-agogis>

¹¹ Αντλήθηκε από <http://www.sxolesgonewn.gr>

6.9 Λοιπές Κατασκευές

6.9.1 Αστικές Καλλιέργειες – ΠΕΡ.ΚΑ

Μια τάση που παρατηρείται σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις είναι η μετατροπή των αστικών κενών σε χώρους **αστικής καλλιέργειας**. Τόσο οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσω προγραμμάτων, όσο και οι τοπικοί σύλλογοι και οργανώσεις διαθέτουν δημόσιους χώρους προς εκμετάλλευση για τη δημιουργία αστικών λαχανοκήπων, όπου οι φτωχότερες πληθυσμιακές ομάδες θα μπορούν να παράγουν, καταναλώνουν ή να διαθέτουν τα προϊόντα αυτά στο κοινωνικό παντοπωλείο και σε άλλα μέρη που υπάρχει ανάγκη. Έτσι, μέσω των αυτοδιαχειριζόμενων καλλιεργειών αντιμετωπίζονται πολλά προβλήματα επισιτισμού των νοικοκυριών, ως απόρροια της οικονομικής κρίσης. Τέτοια ομάδα στην Ελλάδα αποτελεί η ΠΕΡ.ΚΑ¹² με έντονη δραστηριότητα σε εγκαταλελειμμένους χώρους όπως παλιά στρατόπεδα της Θεσσαλονίκης. Κατ' αντίστοιχο τρόπο, θα μπορούσε να εφαρμοστεί ανάλογη δράση και σε τμήμα των κενών αστικών χώρων των παλαιών φυλακών του Δήμου Κορυδαλλού.

Εικόνα 22 Ομάδα ΠΕΡ.ΚΑ στο Στρατόπεδο Κόδρα στη Θεσσαλονίκη. Αντλήθηκε από perka.org

6.9.2 Τόποι Ψυχαγωγίας – Εμπορικό Κέντρο

Για να μην ερημώσει η έκταση των φυλακών όπως αντίστοιχα άλλα μεγάλα πάρκα και γίνει τόπος περιθωριακών στοιχείων, μια πρόταση είναι η δημιουργία **τόπων ψυχαγωγίας** που θα προσελκύσουν κοινό, ιδίως νεαρές ηλικίες. Η λειτουργία καφετεριών και χώρων εστίασης, όπως πιτσαρίες, σουβλατζιδικα και εν γένει καταστήματα ταχυφαγείας θα γίνουν πόλος έλξης των δημοτών προσφέροντας παράλληλα ψυχαγωγία, διασκέδαση και χαλάρωση. Ταυτόχρονα, είναι ένας καλός τρόπος ο Δήμος να αυξήσει τα έσοδα του από την ενοικίαση των χώρων αυτών, πάντοτε με την αυστηρή προϋπόθεση προστασίας, συντήρησης και μη αλλοίωσης του περιβάλλοντα χώρου. Επίσης, στην άκρη των εκτάσεων και στο σημείο που γειτνιάζει με το εμπορικό τμήμα του Δήμου, θα μπορούσε να φτιαχτεί ένα μικρό **εμπορικό κέντρο**, όπου το δημοτικό συμβούλιο θα μπορεί να αποφασίσει πού και με τι όρους θα εκμισθώνει τα εν λόγω καταστήματα.

6.9.3 Φωτισμός - Φωτοβολταϊκά

Λαμβάνοντας υπόψιν ότι τα τελευταία χρόνια έχει πραγματοποιηθεί αύξηση της εγκληματικότητας, καθίσταται απαραίτητη η τοποθέτηση **λαμπτήρων και προβολέων** για άπλετο φωτισμό σε όλα τα στρέμματα της εκτάσεως των παλαιών φυλακών Κορυδαλλού, προκειμένου να αποφευχθούν δυσοίωνες καταστάσεις που θα υπονομεύουν την ασφάλεια των πολιτών. Θα πρέπει να εγκατασταθούν φωτιστικά σώματα κατάλληλης ισχύος σε διαδρόμους και πεζοδρόμια, επιτοίχια φωτιστικά, ειδικός φωτισμός των αθλητικών εγκαταστάσεων, προβολείς φυλλωσιάς και δέντρων με

¹² Ομάδα Αστικών και Περιαστικών Καλλιεργειών: <https://www.perka.org>

σκοπό την ανάδειξή τους, καθώς και προβολείς στο εσωτερικό του σιντριβανιού και φωτισμός της λίμνης.

Ένας ικανοποιητικός, πλήρης φωτισμός όλων των εκτάσεων όμως, θα συνεπάγεται ένα υπέρογκο κονδύλι ηλεκτρικού ρεύματος που θα επιβάρυνε ασύμφορα της οικονομικές υπηρεσίες του Δήμου. Για να λυθεί το συγκεκριμένο πρόβλημα θα πρέπει σε κάθε λαμπτήρα να τοποθετούν **φωτοβολταϊκά πάνελ** όπως επίσης και σε όλες τις στέγες των κτιρίων ή εγκαταστάσεων εντός της εκτάσεως των φυλακών, ώστε να είναι ενεργειακά αυτοδύναμες και αυτόνομες. Αυτό έχει διττό σκοπό: Αφενός προστατεύεται το περιβάλλον και εντάσσεται η δράση αυτή στην πράσινη πολιτική της Ευρώπης, και αφετέρου θα μπορεί να ενταχθεί σε ευρωπαϊκά προγράμματα όπως το **Green Deal** (Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία)¹³ για κλιματική ουδετερότητα, τα οποία επιχορηγούν εξ ολοκλήρου παρόμοιες εγκαταστάσεις και ενέργειες, χωρίς να επιβαρυνθεί οικονομικά ο Δήμος.

Συμπεράσματα

Στην εν λόγω εργασία επιδιώχθηκε η κατάρτιση μιας ολοκληρωμένης πρότασης για την ανάπλαση και αναμόρφωση των εκτάσεων των παλαιών φυλακών Κορυδαλλού, παρέχοντας συγχρόνως ένα πλαίσιο-πρόταση για την αξιοποίηση των χώρων. Βασική επιδίωξη αποτελεί η ανάδειξη ορθών πρακτικών για την ανάπλαση των εκτάσεων σύμφωνα με τις επιταγές της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και διαχείρισης για την αειφορία και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Σημαντική παράμετρος είναι η ευαισθητοποίηση των κατοίκων και η ενεργή συμμετοχή τους στις δραστηριότητες και στη χρήση των υποδομών. Η ανάπλαση θέτει ως κεντρικό στόχο τον άνθρωπο, ήτοι τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής, και δευτερευόντως την οικονομική άνθηση και εμπορευματοποίηση από την απελευθέρωση των εκτάσεων.

Στο πρώτο μέρος έγινε μια προσπάθεια προσέγγισης τόσο από ιστορική, όσο και εννοιολογική πλευρά των όρων «βιώσιμη αστική ανάπτυξη», «αστική ανάπλαση», «αστική αναζωογόνηση-αναγέννηση» και «πολιτιστική πολιτική» με σκοπό την εξοικείωση του αναγνώστη με την διαδικασία και τους θεσμούς που θα διέπουν τις εκτάσεις των παλαιών φυλακών Κορυδαλλού. Ενώ, στο δεύτερο μέρος έγινε μια ιστορική αναφορά της περιοχής του Κορυδαλλού, πριν και μετά την εγκατάσταση των φυλακών και, εν συνεχεία, αναπτύχθηκε η σχέση του Δήμου και των πολιτών, με το αντίστοιχο σωφρονιστικό κατάστημα. Παράλληλα, προβλήθηκαν οι προϋποθέσεις για την αναβάθμιση της περιοχής και τέλος, εισφέρθηκαν προτάσεις για την πολιτιστική ανάπτυξη και αξιοποίηση των εκτάσεων μετά την απομάκρυνση των φυλακών.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την συνολική έρευνα είναι ότι, καίτοι ο Δήμος Κορυδαλλού έχει τα τελευταία χρόνια δημιουργήσει αρκετά πολιτιστικά κέντρα και υποδομές, πάντοτε θα υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης και ανάπτυξης, πολλώ δε μάλλον στο μέγεθος μιας τόσο μεγάλης εκτάσεως μέσα στον αστικό ιστό που έρχεται σαν απρόσμενη ευκαιρία για αξιοποίηση και ανάπλαση του τόπου. Μία από τις ελλείψεις που παρατηρήθηκαν είναι η απουσία κολυμβητηρίου που ναι μεν έχει αποφασιστεί, δεν έχει όμως δρομολογηθεί, η αναγκαιότητα για οργανωμένους χώρους πρασίνου και η ευαισθητοποίηση ως προς τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Εν κατακλείδι, κρίνεται αναγκαίο, ο Δήμος να μετατραπεί σε «πράσινο» Δήμο προωθώντας τόσο εσωτερικά στα δικά του κτίρια και υπηρεσίες, όσο και εξωτερικά στους πολίτες την «πράσινη συνείδηση» και την ανακύκλωση. Είναι αναγκαίο να δημιουργηθούν νέοι κοινόχρηστοι χώροι ή χώροι πολιτιστικού και ιστορικού ενδιαφέροντος που θα εξυπηρετούν και θα ψυχαγωγούν τους κατοίκους ή τους τουρίστες που θα επισκέπτονται την περιοχή. Σημειωτέον δε, από την ορθολογική αξιοποίηση της έκτασης των φυλακών, μπορούν να προκύψουν όχι μόνο κοινωνικά οφέλη, αλλά και οικονομικά οφέλη με τη δημιουργία εμπορικού κέντρου και υποδομών προς εκμίσθωση στους ιδιώτες.

¹³ Αντλήθηκε από το https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_el

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Accordino, J., Johnson, G. (2000). *Addressing the vacant and abandoned property problem*, *Journal of Urban Affairs*, 22: pp. 301-315
- Bayliss, D. (2004). *Denmark's Creative potential: The role of Culture within Danish Urban Development Strategies*, *International Journal of Cultural Policy*, pp. 5-28
- Barron, P. (2014). *Introduction: At the edge of the Pale*, In: Barron P., Mariani, M. (2014). *Terrain Vague. Interstices at the edge of the pale*. London and New York: Routledge, pp. 1-21
- Bartelmns, P. (1987). *Environment and development*. Allen and Unwin. London. IUCN/ UNEP/WWF. (1991). *Caring for the earth*. IUCN Publication.
- Berger A. (2007). *Drosscape: Wasting Land Urban America*, Princeton Architectural Press, New York 2007
- CABERNET Coordination Team, (2004) *Cabernet Position Paper – Citizen Participation in Brownfield Regeneration*, 1st Ed, University of Nottingham
- CEC. (2016). *Next steps for a sustainable European future*. COM (2016) 739 final, Strasbourg
- Colantonio, A. & Dixon, T. (2011). *Urban Regeneration & Social Sustainability: Best Practices from European Cities*. Oxford: WILEY-Blackwell
- Couch, C. (1990). *Urban renewal: Theory and Practice*. Basingstoke: Macmillan Education
- Couch, C. (2003). *Economic and physical influences on urban regeneration in Europe*. In Couch, C., Fraser, C. & Percy, S. (2003). *Urban regeneration in Europe*. Oxford: Blackwell Publishing, pp.166-179
- Czischke, D., Moloney C. & Turcu C. (2015). *Setting the scene: raising the game in environmentally sustainable urban regeneration*. In *Sustainable Regeneration in Urban Areas*, URBACT II Capitalization. Retrieved 20 November 2020, from https://urbact.eu/sites/default/files/04_sustreg-web.pdf
- De Solà- Morales R.I. (1995). *Terrain Vague*. In Davidson, Cynthia. (Ed.). *Anyplace*. Cambridge, MA: MIT Press 1995, pp. 119,120
- Dorsey, J.W. (2003). *Brownfields and Greenfields: The Intersection of Sustainable Development and Environmental Stewardship*. *Environmental Practice*, 5 (1), pp. 69-76
- Durantaeye, Michel de la (2002) *Municipal Cultural Policies in Quebec*, *Canadian Journal of Communication*, pp. 305-313
- Evans, G. L. (2005). *Measure for measure: evaluating the evidence of culture's contribution to regeneration*. *Urban Studies*, vol. 42 (5/6), pp. 959-983. Retrieved 20 November from https://www.researchgate.net/publication/228958757_Measure_for_Measure_Evaluating_the_Evidence_of_Culture's_Contribution_to_Regeneration
- Ferber, U., & Grimski, D. (2002). *Brownfields and redevelopment of urban areas: A report from the contaminated land rehabilitation network for environmental technologies*. Federal Environment Agency Ltd. Austria, Vienna
- Florida, R. (2003). *Cities and the Creative Class*. *City and Community*, vol. 2 (1), pp. 3-19. Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1540-6040.00034>
- Greenberg, M., Lowrie, K., Solitare, L., Duncan, L. (2000). *Brownfield, Toads and the struggle for Neighborhood redevelopment. A Case Study of the State of New Jersey*. *Urban Affairs Review*, (35): pp. 717-733
- Gregotti, V. (1990). *I Territori Abbandonati*. *Rassegna*, (42): pp. 4-6
- Heritage. (2010) *2nd International Conference on Heritage and Sustainable Development: Évora, Portugal, 22–26 June, 2010*

- Hesmondhalgh, D., Pratt, A. C. (2005). *Cultural Industries and Cultural Policy*, International Journal of Cultural Policy, pp. 1-13. Retrieved 20 November 2020 from https://www.researchgate.net/publication/251307492_Cultural_Industries_and_Cultural_Policy
- Lerup, L. (1994). *Stim & dross: rethinking the metropolis*. MIT Press, Cambridge, MA 1994
- Mergos, G. & Patsavos, N. (2017). *Cultural Heritage and Sustainable Development*. Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, σσ. 310-313
- McKinsey Global Institute. (2011). *Urban world: Mapping the economic power of cities*. McKinsey & Company
- Nipesh (2012). *Urban Voids & Shared Spaces*. Retrieved 20 November 2020 from <https://nipppo.wordpress.com/2012/05/07/urban-voids/>
- Oswald, P. (2005). *Shrinking Cities. vol.1 International Research*. Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz
- Page, S. & Hall, C.M. (2003). *Managing Urban Tourism*. Harlow: Pearson Education Ltd.
- Porter, L. & Shaw, K. (Eds.). (2009). *Whose Urban Renaissance? An International Comparison of Urban Regeneration Strategies*. London: Routledge
- Rahbarianyazd, R. & Doratli, N. (2017). *Assessing the contribution of cultural agglomeration in urban regeneration through developing cultural strategies*. European Planning Studies (25): pp. 1-20. Retrieved 20 November 2020 from https://www.researchgate.net/publication/316457362_Assessing_the_contribution_of_cultural_agglomeration_in_urban_regeneration_through_developing_cultural_strategies
- Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regeneration. In P. Roberts & H. Sykes (Eds.), *Urban Regeneration: A Handbook* (pp.9-36). London: Sage Publications. Retrieved 20 November 2020 from https://books.google.gr/books/about/Urban_Regeneration.html?id=ZoMkqSCzjfQC&redir_esc=y
- Sousa, D. (2006). *Urban brownfields redevelopment in Canada: The role of local government*. *The Canadian Geographer*, (50): pp. 392-407
- Sneddon, C., Howarth, B. R. & Norgaard B. R., (2006). *Sustainable development in a post-Brundtland world*, *Ecological Economics*, (57), pp. 253– 268, Retrieved 20 November 2020 from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800905002053>
- Thornton, G., Franz, M., Edwards, D., Pahlen, G. & Nathanail, P. (2007) *The Challenge of Sustainability: Incentives for Brownfields Regeneration in Europe*. *Environmental Science & Policy*, 10 (2): pp. 116-134. Retrieved 20 November 2020 from https://www.researchgate.net/publication/223723288_The_Challenge_of_Sustainability_Incentives_for_Brownfield_Regeneration_in_Europe
- Thornton, G., Franz, M., Edwards, D., Pahlen, G., & Nathanail, P. (2006). *The challenge of sustainability: incentives for brownfield regeneration in Europe*. *Environmental science & policy*, 10(2), pp. 116-134
- Tzoulas, K., Korpela, K., Venn, S., Yli-Pelkonen, V., Ka zmierczak, A., Niemela, J., & James, P. (2007). *Promoting ecosystem and human health in urban areas using Green Infrastructure: A literature review*. *Landscape and Urban Planning*, 81, pp. 167-178. Retrieved 20 November from https://www.researchgate.net/publication/222564989_Promoting_Ecosystem_and_Human_Health_in_Urban_Areas_Using_Green_Infrastructure_A_Literature_Review
- United Nations, (1992). *The Rio Declaration on Environment and Development - Agenda 21*, Rio De Janeiro
- United Nations, (2015) *Sustainable Development Summit*, Retrieved 20 November 2020, from <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit>
- URBACT. (2008). *Project Repair*, Baseline Study 211008

- URBACT. (2010). *Project Repair. Local Action Plan: Karlskrona*. Retrieved 20 November 2020 from https://urbact.eu/sites/default/files/import/Projects/REPAIR/documents_media/REPAIR_LA_P_Karlskrona_for_publication_FINAL_02.pdf
- URBACT. (2015). *Social Innovation in cities*. Retrieved 20 November 2020 from https://urbact.eu/sites/default/files/03_socialinn-web.pdf
- US Environmental Protection Agency (USEPA). (1995). *The Brownfields Action Agenda*. 500-K-95-001. Retrieved 20 November 2020 from <https://nepis.epa.gov/Exe/ZyNET.exe/P1002PGG.TXT?ZyActionD=ZyDocument&Client=EPA&Index=1995+Thru+1999&Docs=&Query=&Time=&EndTime=&SearchMethod=1&TocRestrict=n&Toc=&TocEntry=&QField=&QFieldYear=&QFieldMonth=&QFieldDay=&IntQFieldOp=0&ExtQFieldOp=0&XmlQuery=&File=D%3A%5Czyfiles%5CIndex%20Data%5C95thru99%5CTxt%5C00000022%5CP1002PGG.txt&User=ANONYMOUS&Password=anonymous&SortMethod=h%7C-&MaximumDocuments=1&FuzzyDegree=0&ImageQuality=r75g8/r75g8/x150y150g16/i425&Display=hpfr&DefSeekPage=x&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results%20page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=x&ZyPURL>
- Van der Linde, S. (2014). *Transforming Pentridge Prison: The Adaptive Reuse of a Heritage Icon in Melbourne, Australia*. In (ed.) Vileikis, O. *The Right to [World] Heritage. Conference Proceedings*. Germany: Brandenburg University of Technology, BTU Cottbus-Senftenberg, pp. 245-264
- Williams, K. & Dair, C. (2007). *A framework for assessing the sustainability of brown-field developments*. *Journal of Environmental Planning and Management*, 50(1), pp.23-40
- World Commission on Environment and Development (WCED) (1987). *Our Common Future*, Oxford University Press: Oxford

Ελληνική

- Αραβαντινός, Α. (2002). *Δυναμικές και σχεδιασμός κέντρων στην πόλη των επόμενων δεκαετιών – προς συγκεντρωτικά ή αποκεντρωτικά σχήματα;*. Αειχώρος, σσ. 6-29
- Αραβαντινός, Α. (2007), *Πολεοδομικός Σχεδιασμός: Για μια βιώσιμη ανάπτυξη στου αστικού χώρου*. Β' Έκδοση. Αθήνα: Συμμετρία
- Αραβαντινός, Α. (2011). *Η έννοια, σκοπιμότητα και μορφές αναπλάσεων. Η ανακολουθία μεταξύ θεσμών και πρακτικής στην Ελλάδα. Νόμος και Φύση*. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://nomosphysis.org.gr/12257/ennoia-skopimotita-kai-morfes-anaplasteon-i-anakolouthia-metaksu-thesmon-kai-praktikis-stin-ellada-iounios-2011/>
- Βιτοπούλου, Α., Καραδήμου Γερόλυμπου, Α. (2007). *Ανάκτηση των χώρων της αποβιομηχάνισης: Πολεοδομικές προσεγγίσεις και ζητήματα υλοποίησης*. 5η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση του TICCIH, Βόλος
- Βιτοπούλου, Α., Γεμεντζή, Γ., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ. & Τασοπούλου, Α. (2015). *Αστική Αναγέννηση και αναζωογόνηση ως απόκριση στην αστική αλλαγή. Στο Βιώσιμες Πόλεις. Προσαρμογή και ανθεκτικότητα σε περιόδους κρίσης*, Αθήνα: ΣΕΑΒ, σσ.112-179
- Γοσποδίνη, Α. (2006). *Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης*. Στο Γοσποδίνη, Α., Μπεριάτος, Η. (2006). *Τα Νέα Αστικά Τοπία και η Ελληνική Πόλη*, Αθήνα: Κριτική
- Καραχάλης, Ν. (2007). *Πολιτισμός και τοπική ανάπτυξη: ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη*. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/15382>

- Καραχάλης, Ν. (2007). *Νέες πολιτιστικές χρήσεις σε πρώην βιομηχανικούς χώρους και περιοχές: Ο ρόλος των Ο.Τ.Α. και του Εθελοντικού Τομέα*. 5^η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση TICCiH, Βόλος. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από https://www.academia.edu/2313492/Καραχάλης_Ν_2007_Νέες_πολιτιστικές_χρήσεις_σε_πρώην_βιομηχανικούς_χώρους_και_περιοχές_Ο_ρόλος_των_Ο_Τ_Α_και_του_Εθελοντικού_Τομέα
- Καρτάλης, Κ. (2018) *Κλιματική αλλαγή και ανεκτικότητα στο αστικό περιβάλλον*. Αθήνα: ΥΠΙΕΝ
- Κονσόλα, Ν. (1990). *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα: Η περιφερειακή διάσταση*. Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 28
- Κόνσολα, Ν. (2006). *Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Κούκουρας, Θ., Αριανούτσου, Μ. & Γεράκης, Π.Α. (1986). *Ερμηνευτικό λεξικό Οικολογικών και Συναφών Όρων*. Γαρταγάνης, Θεσσαλονίκη
- Λαζαρέτου, Σ. (2014). *Η έξυπνη οικονομία: «πολιτιστικές» και «δημιουργικές» βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση;* Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος
- Μειμάρογλου, Δ.Α. (2009). *Ανάπλαση και ανάδειξη επιβαρυνμένων από πρότερη χρήση χώρων (brownfields) σε αστικές περιοχές*. Αθήνα: ΕΜΠ, ΔΠΜΣ, Πολεοδομία – Χωροταξία Προσεγγίσεις του σχεδιασμού στην Ελλάδα. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:eUdGTJcDvVAJ:courses.arch.ntua.gr/fsr/132671/14_MEIMAROGLOY.pdf+&cd=1&hl=el&ct=clnk&gl=gr
- Μητούλα, Ρ., Αστάρια Β.Ο-Ε. & Καλδής Π.(2008). *Βιώσιμη Ανάπτυξη: Έννοιες - Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Διαστάσεις*, Εκδόσεις Rosili, Αθήνα
- Μπελαβίλας, Ν. & Βαταβάλη, Φ. (2009). *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*. WWF Ελλάς. Αντλήθηκε 20 Νοέμβρη 2020 από <https://www.openbook.gr/prasino-kai-eleytheroi-xwroi-stin-poli/>
- Μπιανκίни, Φ. & Πάρκινσον, Μ. (1994). *Πολιτιστική πολιτική και αναζωογόνηση των πόλεων*. Αθήνα: Ε.Ε.Τ.Α.Α. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://www.eetaa.gr/ekdoseis/pdf/047.pdf>
- Μπιτσάνη, Ε.Π. (2004). *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη, Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*. Αθήνα: Διόνικος, σελ. 134 επ.
- Μωραΐτης, Κ. (2006). *Σημειώσεις για το αστικό κενό: Προτάσεις για επεμβάσεις μικροτοπίων*. Αρχιτέκτονες τ.55, σσ. 68-70. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από https://www.sadas-pea.gr/archive/2000-2011/ARXITEKTONES_55.pdf
- Οικονόμου, Δ. & Πετράκος, Γ. (1999). *Πολιτικές αστικής ανάπτυξης και πολεοδομικής οργάνωσης στην Ελλάδα. Στο Δ. Οικονόμου & Πετράκος, Η ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας – Guttenberg, σσ. 413-446
- Οικονόμου, Δ. (2004). *Αστική Αναγέννηση και πολεοδομικές αναπλάσεις*. Τεχνικά Χρονικά, Μάιος – Ιούνιος 2014
- Ποζουκίδου, Γ., Σοπέογλου, Ε., Τσιούμ, Β. (2006). *Αστικά κενά - Παραδείγματα και εμπειρίες από τις αμερικάνικες πόλεις*. Αρχιτέκτονες (55), σσ. 64 – 68. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από https://www.sadas-pea.gr/archive/2000-2011/ARXITEKTONES_55.pdf
- Πολυχρονόπουλος, Δ. (2006). *Αστικά κενά – Το κενό ως τόπος*. Αρχιτέκτονες (55), σσ. 56-58. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από https://www.sadas-pea.gr/archive/2000-2011/ARXITEKTONES_55.pdf
- Πούλιος, Ι. (2015). *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Εκδόσεις: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα
- Savage, M. & Warde, A. (2005). *Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*. Αθήνα: Παπαζήσης

- Σημαιοφορίδης, Γ. (2002). *Η επανάκτηση του ανοιχτού χώρου της πόλης*. Καθημερινή, 17, 2, 2002. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://www.kathimerini.gr/culture/111492/h-eranaktisi-toy-anoiktoy-choroy-tis-polis/>
- Χαστάογλου - Μαρτινίδη, Β. (2000). *Η διαμόρφωση και η γενεαλογία των τοποθεσιών*. στο: Σημαιοφορίδης, Γ. (επιμ.), σσ. 30-37
- Χαστάογλου, Β. (2007). *Βόλος: Το πορτραίτο της πόλης από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα*. Βόλος: Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου

Ψηφιακό διδακτικό υλικό – Άρθρα - Περιοδικά

- Αγαπητός, Θ. (2016). *Διερεύνηση των δυνατοτήτων ολοκληρωμένης ανάπτυξης στον Δήμο Αγίας Βαρβάρας*. Διπλωματική εργασία: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiPoeX5btAhWGl4sKHfbiBhIQFjAAegQIBhAC&url=https%3A%2F%2Fdspace.lib.ntua.gr%2Fxmlui%2Fbitstream%2Fhandle%2F123456789%2F45034%2F%25CE%2594%25CE%2599%25CE%25A0%25CE%259B%25CE%25A9%25CE%259C%25CE%2591%25CE%25A4%25CE%2599%25CE%259A%25CE%2597%25CE%2591%25CE%2593%25CE%2591%25CE%25A0%25CE%2597%25CE%25A4%25CE%259F%25CE%25A3.pdf%3Fsequence%3D1&usq=AOvVaw26fQ3kMFQgAmJGD0qmMyNP>
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κορυδαλλού 2013-2014, Δήμος Κορυδαλλού – Τμήμα έρευνας, τοπικής ανάπτυξης και προγραμματισμού. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <http://www.data.gov.gr/dataset/epixeirhsiako-programma-dhmoy-korydalloy-2013-2014>
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κορυδαλλού 2016-2019, Δήμος Κορυδαλλού – Τμήμα έρευνας, τοπικής ανάπτυξης και προγραμματισμού. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <http://www.data.gov.gr/dataset/a56a4207-6c7a-4c99-812a-6e141b760837/resource/43dd6475-dd1c-4ca3-b3b2-69e06440f0dc/download/SXEDIO-STRATIGIKOY-SXEDIASMOY2015.pdf>
- Θεοδωροπούλου, Θ. & Κατή, Α. (2006). *Συγκριτική πολεοδομική ανάλυση δήμων Νίκαιας και Κορυδαλλού και προτάσεις για ανάπλασή τους*. Διπλωματική εργασία: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6037/FINAL%20TEXT.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Καλυμνίου, Α. (2015). *Φυλακή και Πόλη: Φυλακές Κορυδαλλού*. Διπλωματική εργασία: Πανεπιστήμιο Πατρών. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://www.greekarchitects.gr/gr/ερευνητικες/φυλακή-και-πόλη-id10685>
- Κούρτη, Π. (2017). *Αστικές Πολιτικές και Δημόσιος Χώρος. Συνέχεια και αλλαγή στη διαχείριση του δημόσιου χώρου στη δυτική Θεσσαλονίκη, 1980-2010*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <http://ikee.lib.auth.gr/record/289460?ln=el>
- Κώτουλα, Μ. (2017). *Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες και αστική ανάπτυξη. Η περίπτωση της Λάρισας*. Διπλωματική εργασία: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/handle/11615/47769;jsessionid=14DF36D69DC29263C08D1FACB44563DC>
- Λιονάκη, Μ. (2016). *Το ζήτημα της αξιοποίησης εγκαταλελειμμένων αεροδρομίων. Διεθνής εμπειρία και προοπτικές στην Ελλάδα*. Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Χανιά

- Μελιτά, Δ-Ι. (2017). *Αξιοποίηση μεγάλων αστικών κενών: η περίπτωση του ελαιώνα της Αττικής*. Διπλωματική εργασία, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ
- Παπαλεξή, Α. (2018). *Στρατηγικός σχεδιασμός του Δήμου Κορυδαλλού 2016-2019*. Διπλωματική εργασία: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/4312/ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ%20ΕΡΓΑΣΙΑ%201.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Τσαλδάρη, Σ. (2019). *Αστικοί μετασχηματισμοί στην εποχή της κρίσης, με αφορμή τις μεταλλαγές των δραστηριοτήτων και των πολεοδομικών πολιτικών στον Ελαιώνα της Αθήνας*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Αντλήθηκε 20 Νοεμβρίου 2020 από <https://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/45498>

Διαδικτυακοί Τόποι

<http://www.korydallos.gr/Default.aspx?tabid=463&language=el-GR>

<https://www.mixanitouxronou.gr/>

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κορυδαλλού 2016-2019

<http://www.data.gov.gr/dataset/a56a4207-6c7a-4c99-812a-6e141b760837/resource/43dd6475-dd1c-4ca3-b3b2-69e06440f0dc/download/SXEDIO-STRATIGIKOY-SXEDIASMOY2015.pdf>

Ιστοσελίδα του Δήμου Κορυδαλλού <http://www.korydallos.gr>

<https://www.oapkorydallos.gr/sports/kolymvitirio.php>

<https://www.savoirville.gr/5-parka-skulous-athina/>

<https://www.dikeh.gr/domes/parko-kykloforiakis-agogis>

<http://www.sxolesgonewn.gr>

Ομάδα Αστικών και Περιαστικών Καλλιεργειών: <https://www.perka.org>

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_el

Κανονιστικά Κείμενα – Θεσμικό Πλαίσιο

ν.δ. 1003/1971 «περί ενεργού πολεοδομίας»

N. 1337/1983 (ΦΕΚ Α' 33) «Επεκτάσεις σχεδίων πόλεων Περιοχές επεκτάσεων – Πολεοδομικές ενότητες»

N. 1577/85 Γ.Ο.Κ. «περί προστασίας της αρχιτεκτονικής και πολιτισμικής κληρονομιάς»

N. 2508/1997 (ΦΕΚ Α' 124) «περί Βιώσιμης Οικιστικής Ανάπτυξης των πόλεων και οικισμών της χώρας»

N. 3028/2002 «Αρχαιολογικός Νόμος»

ΚΥΑ 13588/725/2006 (ΦΕΚ Β 383) «περί διαχείρισης επικίνδυνων αποβλήτων»

N. 4277/2014 (ΦΕΚ Α' 156) «Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας – Αττικής»